

Osmanlı Kale Askerlerinin Yaş İstatistiği: İsmail Kalesi Örneği Üzerinden Kantitatif Bir İnceleme*

*The Age Statistics of Ottoman Fortress Soldiers:
A Quantitative Analysis Through the Example of Izmail Fortress*

HAKAN ENGİN**

Öz

XVIII. yüzyılın tarihî kaynakları, *Devlet-i Aliyye'nin Rumeli ve Anadolu'da muvazzaf askeri bi-nihâyedir* şeklinde ifadelerle, Osmanlıların merkez ve taşra ordularının kalabalık yapısına işaret etmektedir. Bu kuvvetlerin hatırı sayılır çoğunluğu, ekseriyetle XVIII. yüzyıldan itibaren serhad kalelerinde görevlendirilmiş ve umumiyetle yerli askeri târiften “yerli kulu”, merkezî ordu unsurlarını işaretle de “*dergâh-ı âli kapı-kulu*” personeli olarak ayırt edilmişlerdir. Merkezî ordu unsurları dışındaki yerli askerler, Osmanlı tahkimatlarında görev yapan atlı ve piyade birliklerine karşılık gelmektedir. Bunlar, kalenin ismine münhasıran bulunduğu şehirden veya yakın bölgelerinden tertip edilmekteydi. Ancak mevzubahis yerli askerlerin yaş istatistiklerine dair bir veri olmadığı gibi, konuyla ilişkili bir literatür çalışması da mevcut değildir. Muhtelif konu başlıkları içerisinde alt bilgi olarak sunulan yaş verilerinin muhteviyatı da erken tarihler için pençik ve devşirme sisteminin tatbikinde öne çıkan bilgilerdir. Dolayısıyla XIX. yüzyıldan öncesine teşmil edilebilecek muvazzaf kale askerlerinin yaş istatistiği, dağılımı ve sayısal ağırlığı bilimsel olarak değerlendirilmemiştir. Bu çalışma, Tuna Nehri kenarındaki en müstahkem Osmanlı tahkimatlarından İsmail Kalesi'nin yerli askerleri üzerinde bir yaş istatistiği sunmaktadır. Yerli askerlerin yoklamalarını içeren defterlerden farklı özellikte ve benzerine az rastlanan iki defter, Osmanlı Arşivi'nden tespit edilerek bu çalışmada tetkik edilmiştir. Serhad kalelerindeki personelin yaş istatistiğinin bir veri hâline dönüştürülmesi, askerî tarih çalışmalarına katkı sağlayacaktır. Yoklama defterlerinden asker yaşlarının ayıklanması, belirli yaş aralıklarında gruplandırılması, sayısal ağırlığının belirlenmesi, 1796-1803 yıllarındaki dağılımları, her bir bölük için ayrı şekilde işlenerek kantitatif bir veriye dönüştürülmesi, bu çalışmanın yöntemi olarak benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Kaleleri, İsmail Kalesi, Yaş İstatistiği.

* Makale geliş tarihi: 23 Şubat 2025, kabul tarihi: 27 Nisan 2025, araştırma makalesi.

** Dr., Bağımsız araştırmacı, İstanbul/Türkiye, hakandyb@gmail.com, ORCID

ABSTRACT

The historical sources from 18th century refer to the “Devlet-i Aliyye’s military forces in Rumelia and Anatolia being numerous” indicating the large structure of the central and provincial Ottoman armies. A significant majority of these forces were generally assigned to frontier fortresses from the 18th century onward, and they were typically distinguished in local military terminology as “local servants” (yerli kulu), while central army personnel were referred to as “Kapıkulu Corps”. Local soldiers, outside the central army units, corresponded to cavalry and infantry units serving in various Ottoman fortifications. These soldiers were specifically recruited from the city or nearby regions where the fortress was located. However, there is no available data on the age statistics of these local soldiers, nor is there any literature study related to this subject. The age data provided as supplementary information within various topics mainly pertain to the *pençik* and *devşirme* systems that were prominent in the early periods. Consequently, the age statistics, distribution, and numerical weight of the standing fortress soldiers prior to the 19th century have not been scientifically evaluated. This study presents an age statistic of the local soldiers stationed at Ismail Fortress, one of the most fortified Ottoman strongholds along the Danube River. Two registers, which contain the rosters of local soldiers, were identified from the Ottoman Archives and examined in this study. Converting the age statistics of the personnel in the frontier fortresses into data will contribute to military history research. The methodology of this study involves extracting soldier ages from the rosters, grouping them into specific age intervals, determining their numerical weight, analyzing their distribution between 1796 and 1803, and processing them separately for each company, ultimately transforming them into a quantitative dataset.

Key words: Ottoman Fortresses, Izmail Fortress, Age Statistics

Giriş

OSMANLI ordusunda istihdam edilen askerî personel, umumiyetle merkez ve taşra kuvvetleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Merkezî ordu, Osmanlı askerî sisteminin en önemli kuvvetlerinden olan bilhassa yeniçeri, topçu, humbaracı, lağımcı, arabacı, top arabacı ve sair ocakları; taşra kuvvetleri ise eyalet askerleri içerisinde timarlı sipahi, cebelü, derbendci, serhad birlikleri ve sair yardımcı unsurları ifade etmektedir.¹ Ordu unsurlarının mevcudunu mevzubahis eden bilimsel tartışmalar bir yana bırakılırsa, XVIII. yüzyılın başlarına ait tarihî kayıtlar “Devlet-i Aliyye’nin Rumeli ve Anadolu’da muvazzaf askeri bi-nihâyedir” şeklinde ifadelerle, esasen Osmanlıların merkez ve taşra kuvvetlerinin kalabalık yapısına işaret etmektedir.²

¹ Gabor Agoston, *Savaş ve Serhad*, (Çev: Kahraman Şakul), Timaş Yay., İstanbul 2013, s. 210; Virginia H. Aksan, “Osmanlı Bağlamında Savaşçı Nüfusların Seferberliği, 1700-1850”, *Askerlik İş: Askeri İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi, 1500-2000*, (Derleyen: Erik Jan Zürcher), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 323; Abdülkadir Özcan, “Kapıkulu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24., İstanbul 2001, s. 347-349; Aynı yazar, “Osmanlı Askeri Teşkilatı”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1994, s. 337-370.

² Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), (Haz: Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 2000, s. 183.

Gerek merkez gerekse taşra birliklerinin çoğunluğu, ekseriyetle XVIII. yüzyıldan itibaren serhad bölgelerdeki kalelerde vazifelendirilmişlerdir. Bu görevlendirme, ocaklı unsurlar ya da kapıkulu efradı için *münâvebe* denilen geçici bir istihdam usulü olsa da genellikle vazifelerini sınır bölgelerdeki kalelerde tatbik ederlerdi ve görev yerleri ihtiyaca göre değişebilmekteydi. Osmanlı maliyesini bütçeler üzerinde değerlendiren bilimsel çalışmalar, askerî unsurların merkez ve taşradaki dağılımına dair kıymetli veriler sunmaktadır. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda stratejik kalelerde istihdam edilen askerî personelin mevcudunda düzenli bir artış olduğu, resmî kayıtların sunduğu gerçekçi bilgilerden anlaşılmaktadır.³ Nitekim yüzyılın hemen başlarındaki bütçe kayıtlarında, 40.000 mevcuttan oluşan Yeniçeri Ocağı mensuplarının neredeyse yarısı, Topçu Ocağı mevcudunun yaklaşık % 50'si, Cebeci Ocağı'nın % 65'i, top arabacılarının % 70'i muhtelif kalelerde görevlendirilmişti (1702). Bunların dışında kalan merkezî ordu unsurları ise umumiyetle *seferli* olarak addedilmişti. Bu tarihlerde merkezî ordu unsurları dışında, eyalet askerleri olarak *yerli kulu* adıyla muhtelif kalelerde istihdam edilen personelin sayısı, atlı ve piyade birlikler olmak üzere yaklaşık 70.000 kişilik bir mevcuttan oluşmaktaydı⁴ ve bunlar, kalelerin daimî unsurlarıydı. Osmanlı resmî kayıtları tetkik edildiğinde, kalelerde istihdam edilen bu askerlerin mevcudunda XVIII. yüzyıldaki artışlar dikkat çeker. Örneğin 1713 tarihli sayım defterlerinde; Silistre, Vidin, Tımışvar, Bosna, Bihke, İzvornik, Klis, Hersek, Anadolu, Halep, Maraş ve Şam gibi sadece on iki bölgede, yaklaşık 36.000 kişilik yerli askerî personelinin kalelerde istihdam edildiği görülmektedir.⁵ 1760 yılına gelindiğinde ise sayıları ortalama 140.000 civarına ulaşmıştır.⁶

Bu anlamda kalelerde muhafız olarak istihdam edilen unsurlar, ekseriyetle “*yerli kulu*” ve “*dergâh-ı âli kapıkulu*” personeli olarak ayırt edilmektedir. Bunların yoklamaları da birbiriyle ilgisiz ve ayrı defterlerde tutulmuştur. Terminolojik olarak *hisarlı*, *hisar eri/ereni*, *merdân-ı kal'a* ve *merd-i kal'a* gibi tanımlamalar, genel olarak *yerli kulu* adı ile Osmanlı ülkesinin muhtelif sınırlarındaki kalelerde görev yapan atlı ve piyade birliklerine karşılık gelmektedir.⁷ Eyalet kuvvetleri içinde değerlendirilen bu askerî unsurlar, kalenin ismine münhasıran bulunduğu şehirden ya da

3 Erol Özvar, “Osmanlı Devleti'nin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler*, C. I, (Haz: Mehmet Genç-Erol Özvar), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezî, İstanbul 2006, s. 232-233; Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 187.

4 Hakan Engin, *Teşkilat, Tahkimat ve Mâlî Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, Kitabevi, İstanbul 2024, s. 344.

5 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Defteri, Büyük Kale Kalemî Defterleri (D.BKL.d.), nr. 32340 (27 Ş 1125/18 Eylül 1713).

6 Erol Özvar, “Osmanlı Devleti'nin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, s. 232-233.

7 Bunun için bk. Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi*, TTK, Ankara, 2010; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, ikinci baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986; Orhan Kılıç, “Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevacib Defterleri”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezî Dergisi)*, 2012, ss. 87-127; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, C. I-II, TTK, Ankara 1988; Abdülkadir Özcan, “Serhad Kulu”, *DİA*, C. XXXVI., 2009, s. 560-561; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C. I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

yakın bölgelerden toplanarak tertip edilen ahaliden oluşmaktaydı. Osmanlı askerî sistemi içerisinde bunların alımında uygulanan yöntem, genellikle kuloğullarından, Rum yiğitlerinden ya da genç veya ortalama yaş grubunda olan ahaliden “*eli silah tutan ve harbe kâdir*” olanların seçilmesi şeklindeydi. Merkezî ordu unsurlarının nöbetleşe ve geçici suretle istihdamına karşılık yerli kulu personeli, kalelerde daimî suretle görevlendirildi. Bunlar, kanunlara göre vazifeli bulunduğu kalede ikamet etmek zorundaydı.⁸

Yukarıda zikredilen kale askerlerinin yaş ortalamaları ile ilgili hususi bir çalışma, maalesef literatürde yer edinmemiştir. Askerî unsurların yaşlarına dair veriler ise umumiyetle muhtelif konu başlıkları içerisinde alt bilgi olarak sunulmuştur. Genel olarak bu alt verilerde askerin yaşlarıyla ilgili muhteviyatı, erken tarihler için *pençik* ve *devşirme* sisteminin tatbikinde öne çıkan bilgilerle, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla değişen ve Tanzimat Fermanı'nın ilanından itibaren modern usullere göre asker alma işlemlerinde belirlenen kanun ve nizamlardaki düzenlemeler oluşturmaktadır. Dolayısıyla askerlerin yaşını bir zaman dilimi perspektifinden izah etmek gerekirse, XIX. yüzyıldan öncesi ve bu yüzyıla teşmil edilebilecek askere alım usullerine işaret etmek gerekir. Nitekim 1826 yılından sonraki belirginlik, bu tarihten önce söz konusu değildir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte yeni ihdas edilen *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye* ordusundan başlayarak muhtelif aralıklarla tatbik edilen ve değişen düzenlemeler, mevzubahis belirginliği ifade edebilecek referanslardır. *Asâkir-i Mansûre* ordusu için tanzim edilen nizamnamede, İstanbul'da teşkilatlandırılmak için asker alımlarında, 15 ila 30 yaş aralığında fiziksel yeterliğe sahip gençlerin seçilmesi gerektiği belirtilse de 40 yaşına kadar ruhsat verildiği,⁹ 15 yaşından küçük olanların ise yeni ordunun ikamet alanlarındaki talimhanelere tahsis edildiği bilinmektedir. Bunlardan 15 yaşına girenler, komutanlarının tavsiyesiyle piyade, tüfekçi, marangoz, nalbant, kâtip gibi muhtelif hizmet birimlerine taksim edilmeleri kararlaştırılmıştır.¹⁰ 1834'te Avrupa'daki örneklerine kıyasen, 23-30 yaş aralığındaki gençlerin sağlığı elverişli olması şartıyla alımlarına karar verilmiştir. Bu alımlar, Tanzimat Fermanı'nın ilanından itibaren (1839) yürürlüğe giren kanun ve nizamnamelere göre yeniden düzenlenmiş, genel olarak orduya muvazzaf, redif ve kur'a sistemi ile toplanacak askerin, hangi bölgeden ne kadar sayıda tertip edileceği, hizmet süreleri ve hangi yaşlarda alınmasına dair tatbik edilecek bir tanzim sürecine tabi tutulmuştur. Bu suretle 1846 yılındaki düzenlemelerle askerlik şartının 20-30 yaş aralığında, 5 yıllık mecburi bir hizmet olduğu vurgulanmıştır. Redif askerlerin ise 23-32 yaşlar arasında kur'a ile belirleneceği uygun görülmüştür. 1869, 1870, 1886 ve 1909 yıllarında kur'a kanunlarıyla benzer düzenlemeler, bazı değişikliklerle yürürlüğe girmiştir.¹¹

⁸ Hakan Engin, *Teşkilat, Tahkimat ve Mâli Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, s. 144.

⁹ Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi*, s. 156-157.

¹⁰ Ahmet Yaramış, “Osmanlı Ordusunda Çocuk Askerler Meselesi (Talimhane-i Sibyan)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, S. I, 2006, s. 54-56.

¹¹ Ayten Can Tunalı, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, Ankara Üniversitesi

Daha evvel zikredildiği üzere erken dönemlerde Osmanlıların asker alımlarında, genellikle ocağa seçilecek askerlerin belirlenmesi için pençik ve devşirme sistemi uygulanmaktaydı. Devşirme için 14-18 yaşlarında olmak, tercih sebebiydi. Rus, Çingene ve Acem kökenlileri sisteme tabi tutmak yasaktı. 7 ila 8 yaşında devşirmeye başlanabilirdi. Ocağa alımlardaki yaş kriteri, kanunnamelere göre genellikle 18-20 aralığındaydı.¹²

Bu bilgilerden hareketle Osmanlı ordusunda istihdam edilen askerlerin yaşlarına dair bilgilerin kısıtlı düzeyde kaldığı ifade edilebilir. Yaş mevzubahis olduğunda, doğrudan ilişkilendirilen birlikler ise 1826 yılından önce genellikle merkezî ordunun ocaklı unsurlarıdır. Son yıllarda Osmanlı kaleleriyle ilgili hatırı sayılır oranda çalışmalar söz konusu olsa da taşra kuvvetleri içinde, daimî kale askerleri yani yerli kulu personelinin yaş ortalamalarını gündemde tutan bilimsel bir çalışma maalesef mevcut değildir. Bilhassa muvazzaf askerinin yaş ortalamasını bir veriye dayalı olarak tartışmaya açmak, Osmanlı ordusunda bir birliğin personel yaşlarının aritmetik ortalamasına dair ipuçları verebilecektir. Ortaya çıkan sonuç ise umumiyetle askerî birliklerin yaş istatistiğine dair bilgiler sunduğu kadar askerinin gücü, fiziksel dayanıklılığı veya deneyim düzeyini yansıtmaması bakımından da değerlendirilebilir. Bu anlamda *kale daimî personelinin yani yerli askerlerin* tecrübeli ve dinamik bir yapıya sahip olup olmadığı hakkında bir yorumlama yapılmasına katkı sunabilir. Bu çalışmada mevzubahis edilen yaş ortalamasına dair veriler, Tuna kenarında en stratejik ve müstahkem Osmanlı tahkimatlarından İsmail (İzmayıl) Kalesi yerli askerleriyle örneklendirilecektir. Kale daimî unsurlarından olmamaları, münâvebe yoluyla kalelerde istihdamları edilmeleri ve resmî kaynakların sunduğu verilerin kısıtlılığı sebebiyle merkezî ordunun ocaklı unsurları (yeniçeri, cebeci, lağımcı, topçu vs.), çalışmanın muhteviyatı dışında tutulmuştur.

İsmail Kalesi ve Yerli Askerlerinin Yaş İstatistikleri

Güney Besarabya'da Tuna'nın Karadeniz'e yakın bölgesinde kurulan İsmail şehrinin, II. Bayezid'in (1481-1512) 1484 yılındaki seferiyle ele geçirildiği ve sultanın

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003; Sıddık Sami Onar, "Bedel-i Askeri", İslam Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, C. 2, İstanbul 1979, s. 439; Faruk Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları (1834-1914)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 13; Rıdvan Ayaydın, *Osmanlı Devleti'nde Askeri Yükümlülükler ve Muafiyet (1826-1914)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 41-132; Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Askerlik*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 32.

12 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, C. I, TTK, Ankara, 1988; Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *DİA*, 1994, s. 254-257; Gülay Yılmaz, "Becoming a Devşirme: The Training of Conscripted Children in the Ottoman Empire," in *Children in Slavery Through the Ages*, ed: Gwyn Campbell, Suzanne Miers, and Joseph C. Miller, Ohio 2009, s. 119-135; Aynı yazar, "Son Kalan Eşkal Defterlerine Göre Devşirmeliğin Bilinmeyenleri", *Atlas Tarih*, Nisan 2014, s. 36-43; Gilles Veinstein, "Osmanlı Yeniçeri Üzerine", *Askerlik "İşi" Askeri İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi, 1500-2000*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 119; Younghee Lee, *Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi (Fatih Dönemi'nde Vezir-i Azamlar ve Zağanos Paşa)*, (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020; Ahmet Uğur, "Kavânîn-i Yeniçeriyân'a Göre Yeniçeri Temini ve İlk Uygulamalar", *Anasay*, 26, 2023, s. 116; Ayşe Pul, "Yeniçeri Teşkilatına Dair Bir Risale", *Belleten*, C. 84, S. 301, Aralık 2020, s. 1005; Erik Jan Zürcher, "Askere Alımlarda ve Askeri İstihdamda Dünyadaki Değişimi Anlamak", *Askerlik "İşi" Askeri İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi, 1500-2000*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 11.

kaptanlarından İsmail Bey'in ismine atfen bu ismi aldığı ifade edilmektedir. Rusya'nın büyüyen bir tehdit hâline gelmesini müteakip, bilhassa XVIII. yüzyılda stratejik olarak ehemmiyeti gittikçe arttığı bilinmektedir. 1770 yılında Rus işgaline uğramış, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlılara iade edilmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlıların Tuna, Turla ve Karadeniz mansabındaki kalelerinde tahkim faaliyeti artmıştı. Bu manada İsmail Kalesi de ciddi oranda revize edilmiş,¹³ 1780 yılından itibaren kalenin muhtelif bölgelerinde düzenlemeler yapılmış, yüzyılın sonlarına doğru modernizasyon süreci önemli ölçüde tamamlanmıştı.¹⁴ Esasında 1774 yılından sonra İsmail Kalesi'ndeki ilk yoğun inşaat faaliyetleri 1784 yılında büyük ölçüde nihayete ermişti.¹⁵ Kuvvetli tahkimat yapısına rağmen, 1790 yılında Rus ordusu tarafından işgale uğramış, 1792 yılında imzalanan Yaş Antlaşması gereğince tekrar Osmanlılara iade edilmişti. Müteakip zamanlarda Sultan III. Selim'in (1789-1807) emriyle Fransız mühendisler tarafından önemli bir inşaat faaliyetine tabi tutulmuştu. Bu yabancı mühendislerden bilhassa François Kauffer'in 1793 ve 1797 yılındaki tasvirleri dikkat çekmektedir. Bu anlamda yapılan çalışmalar, kalenin modernizasyon sürecinin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.¹⁶

Tahkim faaliyeti devam eden kalede personel istihdamı da aynı hızla devam etmekteydi. Elbette kalelerdeki personelin sayısal mevcudunu muhtelif yoklama defterlerinden elde etmek mümkündür. Ancak Osmanlı Arşivi'nin sunduğu muazzam veri tabanına rağmen, personelin yaş ortalamalarına dair bilgiler mevcut mudur? Mevcut ise istatistiki bir veri oluşturmak mümkün müdür? gibi sorular akla gelmektedir. Bu durumun bir gerekçesi, Osmanlı kalelerinde bahsi geçen yoğun müfredat kayıtlarına rağmen, kuşkusuz zikri geçen hususa anlamlı bir bütünlük katacak yoklama ya da eşkâl defterlerinin tutulmamış olmasıdır. Osmanlı merkezî ordusunun çoğunluğunun serhad kalelere nöbetleşe muhafız gönderildikleri daha önce zikredilmişti. Bunlar, görevlendirildikleri kalenin daimî unsurları değildi. Merkezî ordunun ocaklı personeli dışında, kalelerde daimî olarak görev alan *yerli kulu* statüsündeki askerlerin sayısı da XVIII. yüzyıldan itibaren artış hâlindeydi. Bu manada Osmanlı kalelerindeki personelin müfredatı, genel olarak iki farklı defter grubunda tespiti mümkün olmaktadır. Bunlardan ilki *Dergâh-ı Âli Kapıkulu* unsurlarından kalelere tayin edilen yeniçeri, cebeci, topçu, top arabacı, humbaracı, lağımcı ve sair ocak personelinin yoklamasını; ikincisi ise *yerli kulu* olarak tesmiye edilen ve kale daimî kadrolarının sayım ve tertibatını ihtiva eden defterlerdir. Genel olarak eyalet ve taşra kuvvetlerini şekillendiren bu askerler, vali ve sancakbeylerinin idaresi altındaki unsurlardır.¹⁷ XVIII. yüzyıla kadar umumiyetle vazifeli bulundukları kalelerde dizdarın; bu tarihten sonra ise stratejik bölgelerde

¹³ Feridun Emecen, "İsmâîl", *DİA*, C. XXIII, 2001, s. 83.

¹⁴ *İsmail Şehri ve Kaleleri (XVI-XIX. Yüzyılların Belgelerinde)*, (Haz: Mehmet Tütüncü-Andrew Krasnozhon), Odessa 2019, s. 317-415.

¹⁵ Hakan Engin, *Teşkilat, Tahkimat ve Mâli Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, s. 91-92.

¹⁶ *İsmail Şehri ve Kaleleri (XVI-XIX. Yüzyılların Belgelerinde)*, s. 417-458.

¹⁷ Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi*, TTK, Ankara 2010, s. 9; Graf Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhûr ve Terakkisinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti*, (Terc: M. Kaymakam Nazmi), Ankara 1934, s. 92-94.

kale muhafız paşalarının kontrolündeydiler.¹⁸ Yerli kulu addedilen bu daimî kadro; yerli yeniçeri, müstahfız, azeb, beşlû, fârisân, topçu, cebeci, humbaracı, lağımçı, gönüllü, martolos ve benzeri birliklerden oluşmaktaydı.¹⁹ Bu zümrenin yoklama ve mevacibleri tertip edilirken, *cemaat ve bölük* şeklinde tasnife tabi tutuluyordu. Her zümrenin ağa, alemdar, kethüda, çavuş ve odabaşı gibi zabitleri de yoklamanın en başında zikredilmekteydi.²⁰

Söz konusu İsmail Kalesi askerlerinin yoklamasını ihtiva eden iki defter, çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır. Kale için *tertip edilen, muvazzaf olan, terk-i kale ve vefat eden* yerli unsurların müfredatını göstermektedir. Bu iki defteri diğer resmî yoklama kayıtlarından ayırt eden en önemli özellikler, ayrıntıları itibariyle hem bir eşkâl hem de personelin yaşlarını göstermesidir. Bu özellikler, Osmanlı arşivinde yerli unsurların sayımı için muazzam bir külliyat sağlayan *Bâb-ı Defteri Büyük Kale Kalemi* defterlerinden farklı ve ayırt edici en belirgin noktalarındır. Bu çalışmada tetkik edilecek defterlerin ilki 28 Aralık 1796 (27 C 1211)²¹, diğeri ise 23 Nisan 1803 (Gurre-i M 1218)²² tarihlidir. Muhteviyatı bakımından her iki defter de külliyatlı içeriklere sahip olup, ilki 63 diğeri ise 39 sayfadır. Her iki defter de İsmail Kalesi için tertip ve tahrir olunan yerli topçu, cebeci, humbaracı, arabacı, süvari ve müstahfız gruplarının tabya tahkimatlarına tahsis ve taksim edilmiş şeklini göstermektedir. 1796 tarihli defterin 1803 tarihli deftere kıyasen en önemli farkı, muvazzaf personel ile birlikte terk-i kale ve vefat edenlerin eşkâl ve yaşlarını belirtmesidir. 1803 tarihli defter ise tamamen muvazzaf personelin yoklamasıdır. İki defter arasındaki yaklaşık yedi yıllık fark, çalışmamızın ana teması olan kale askerlerinin yaşlarına dair değişkenliğin anlaşılmasına olanak tanıyacaktır. Her iki defterdeki sayımlardan anlaşıldığı kadarıyla kale personelinin, umumiyetle kalenin tabyalarına göre tasnif ve tanzimi yapılmıştır. Bu durum, tabya tahkimatlarının zikredilen tarihlerde daha fazla ön plana çıktığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. 1796 yılında İsmail Kalesi yerli askerleri, muhtelif tabyalara taksim edilmiş 2.180 askerden oluşuyordu, terk-i hizmet eden 204 askerin dahi yaş ve eşkâlleri defterde zikredilmişti. 1803 tarihli sayımlarda ise kalenin mevcudu, yaklaşık % 31'lik bir düşüşle 1.507 askerden oluşmaktaydı ve her iki defterde belirtildiği üzere, yerli askerler ekseriyetle tabya kuvvetleri şeklinde taksim edilmişti.

Topçular

Osmanlılarda *Kapıkulu* ya da *Dergâh-ı Âli* topçu personelinin serhad ve sahil kalelerinde görevlendirildikleri bilinmektedir. Bunlar, eğitimlerini tamamladıktan sonra genellikle stratejik kalelere *münâvebe* usulüyle gönderilirlerdi. Kalelerde her çeşit top ve havan gibi ateşli silahların talimi, teçhizi, tamirâtı ve cephanesiyle

¹⁸ Hakan Engin, "Osmanlı Kalelerinin İdaresi: Dizdarlardan Muhafız Paşalara İbrail Kalesi Tatbiki", *Near East Historical Review (NEHR)*, 12/3, Temmuz 2022, s. 209-210.

¹⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C. III, s. 634.

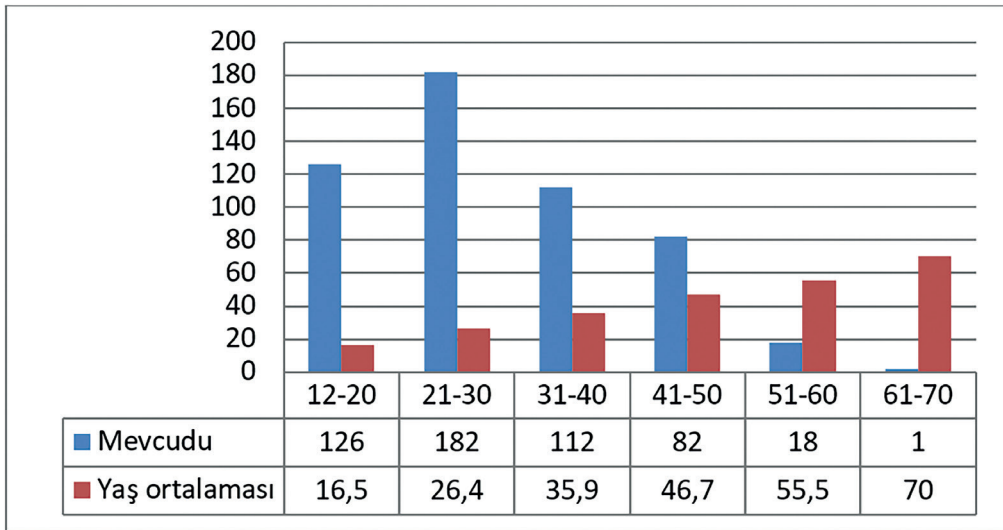
²⁰ Hakan Engin, *Teşkilat, Tahkimat ve Mâli Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, s. 228.

²¹ BOA, D. BKL. d. nr. 32698, s. 6-69.

²² BOA, D. BKL. d. nr. 32721, s. 2-41.

ilgilenirlerdi. Topçu unsurlarının görevleri dışında başka işlerde kullanılmaları yasaktı. Kapıkulu topçuları dışında serhad kalelerinde, *yerli kulu topçuları* da vardı. Bunlar ise kalenin daimî personeli statüsündeydi. Gerek görüldüğünde muhtelif kalelere gönderilebilirlerdi. Bir topçu neferi hizmet edebilmek için alanında top dökücülüğü ya da topçu imtihanını geçmesi gerekirdi ve ayrıca dirlik sahibi olabilirlerdi.²³ Ocak mensuplarının dışındaki topçular, umumiyetle *topcıyân-ı yerlüyân* şeklinde tanımlanırdı.²⁴ Bunların personel kaynağı yerli ahali, kuloğulları ve sair uygun görülenlerden talim ve eğitimlerini başarıyla tamamlayanlardan oluşurdu.²⁵

İsmail'de topçu birlikleri, 1796 yılında kaleye bağlı 14 tabyada taksim edilmiş, toplam 515 muvazzaf askerden teşekkül etmişti. Tüm topçu birliğine komuta eden zabıtlar; *topçubaşı*, *kethüda*, *seroda*, *halife* ve *çavuş* olmak üzere sırasıyla 50, 40, 38, 35 ve 45 yaşlarındaydı. Her bir tabyada aynı komuta zinciri tatbik edilmişti. Yaş aralıkları, tabyalara bağlı olmak üzere değişkenlik arz ediyordu. Defterde ayrıca İsmail Kalesi personeli olarak terk-i hizmet ve vefat edenlerin de yoklaması yapılmıştı. Bunlar, toplamda 100 kişilik personeldi. Yeni dâhil edilecek topçu askerle birlikte tüm mevcut, 12 ila 70 yaş aralığında olmak üzere, yaş ortalaması 27,2 oranında olan genç personelden oluşmaktaydı. Muvazzaf 515 kişi ise kaleye bağlı 14 tabyaya taksim edilmişti ve 30,3 yaş ortalamasına sahip dinamik bir mevcuttan oluşuyordu. 18 yaş ve altındakiler *emred* olarak gösterilmişti ve bunlar, muvazzaf topçu birliklerinin yaklaşık % 21'ini oluşturmaktaydı. Muvazzaf personelin yaş gruplandırmalarında en yoğun aralıklar, 21-30 aralığındaki personeldi ve bunlar, 182 kişilik mevcutla tüm topçu askerlerinin sayısal olarak yaklaşık % 28'ini kapsıyordu.

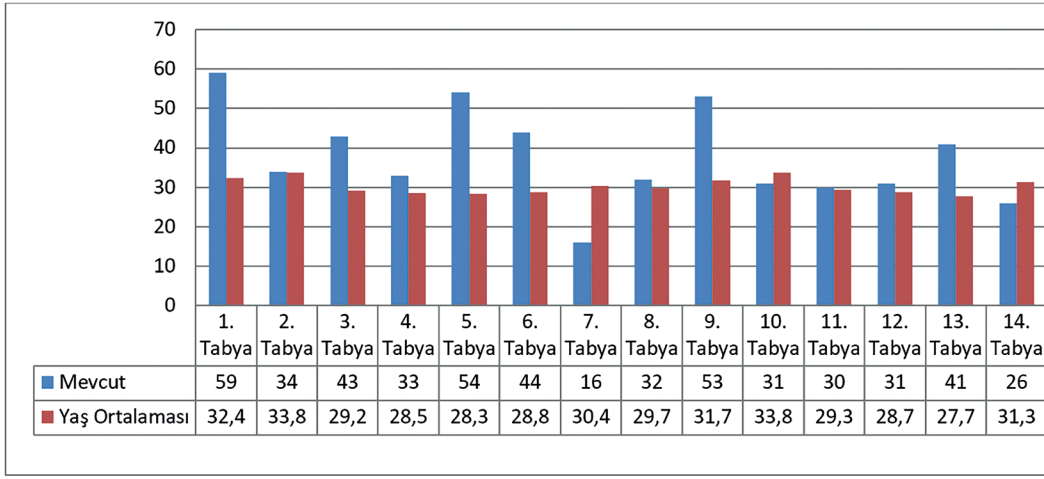
Grafik 1: Topçu Yaş Grupları Dağılımı (1796)

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, C. II, s. 51-53; Miralay Ahmet Muhtar, *Osmanlı Topçuları*, (Haz: Ahmet Köç), İdeal Kültür&Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 63-64.

²⁴ Abdülkadir Özcan, "Serhad Kulu", *DİA*, C. XXXVI., 2009, s. 560-561.

²⁵ Hakan Engin, *Teşkilat, Tahkimat ve Mâli Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, s. 331-332.

Bunu takiben 12-20 yaş aralığı ise 126 kişilik, 31-40 yaş aralığı 112 kişilik, 41-50 yaş aralığı 82 kişilik bir mevcuda tekabül ediyordu. 51 ve sonraki yaşlarda ise toplam 19 asker mevcuttu. Bu verilerden anlaşıldığı kadarıyla, İsmail Kalesi'nde yerli topçu askerinin genç ve dinamik bir yapıda olduğu ifade edilebilse de aralarında yaşça tecrübeli çok sayıda personelin varlığı zikredilmelidir. Sırasıyla 1, 9, 6, 13, 5, 3 ve 2. tabyalar, sayısal olarak en fazla mevcuda sahipti. Bazı yaşlardaki sayısal yoğunluk ise dikkat çekmektedir. Bunlar, 12-70 aralığındaki en fazla sayıya sahip olan yaşlardaydı. Yine bunların arasında 30 yaşındakiler, tüm topçu birlikleri içinde en fazla mevcuda sahipti. Bunu takiben 25, 45, 50, 40 ve 22 yaşlarındaki personel sayısındaki yoğunluk da dikkat çekmekteydi. İlginç olan bir husus ise vefat eden 110 kişilik topçu personelin 25,2 olan yaş ortalamasıydı; hizmeti terk edenlerin ise yaş ortalaması 29,8'di.

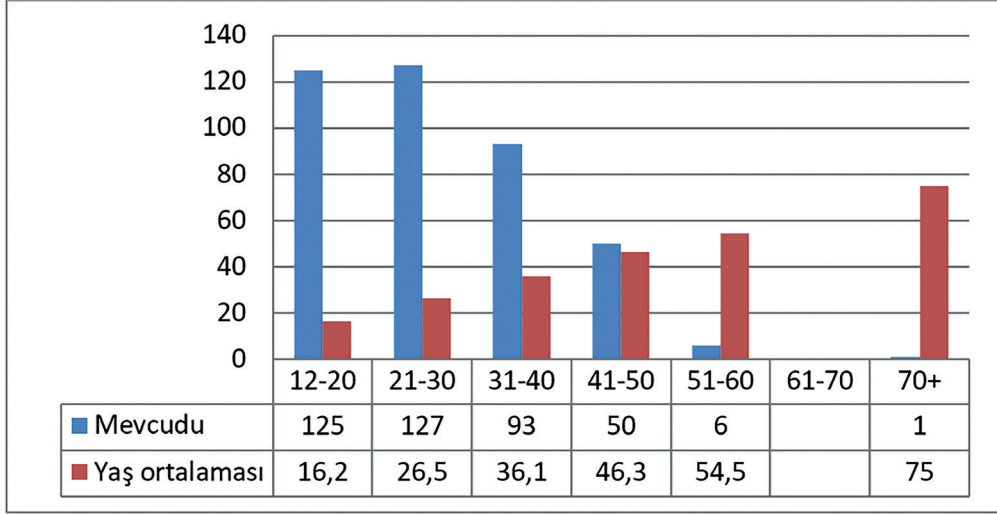
Grafik 2: Tabya Topçularının Yaş Ortalaması (1796)

Muvazzaf topçu askerlerinin en kalabalık mevcudu 1. tabyada idi. 7. tabya, mevcudun en az olduğu topçu birliğiydi. Ancak 13. tabya, en düşük yaş ortalamasına (27,7) sahipti. 30 yaş ortalamasının altındaki diğer tabyalar, sırasıyla 13., 5., 4., 12., 6., 3., 11 ve 8. tabyalardı. Geri kalan tabyalarda ise yaş ortalaması 30,4 ila 33,8 değişkenlik göstermekteydi.²⁶

1803 yılındaki sayımlarda ise kalenin genel mevcudundaki düşüşe paralel olarak, topçu birliklerinin sayısında da bir azalma söz konusuydu. Bu azalma, 1796 yılı mevcuduna göre yaklaşık % 10'luk bir orana tekabül ediyordu ve tabyalara taksim edilmiş muvazzaf topçu sayısı 416'ydı. 1796 yılında tatbik edilen usule benzer şekilde, 14 tabyaya taksim edilmişlerdi ve sadece muvazzaf personelin yoklamasıydı. 1796 yılındaki sayımdan elde edilen bulgulara göre tüm topçu askerlerinin 30,2 olan yaş ortalaması, 1803 sayımlarında 28,7'ye düşmüştü. Sebebinin personel sayısındaki düşüşe bağlı olarak yaş ortalamasında da paralel bir azalma olduğu

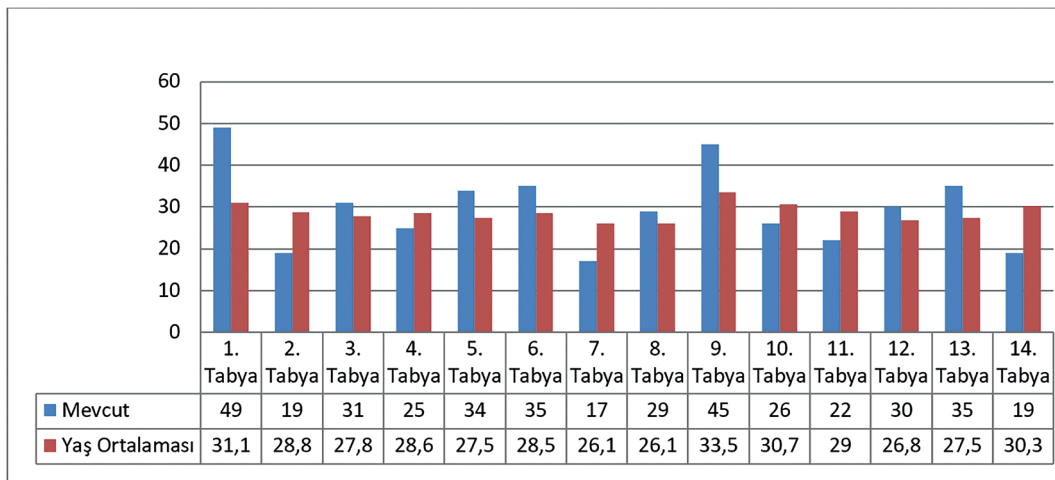
²⁶ BOA, D.BKL. d. nr. 32698, s. 6-22.

düşünülebilir. 1803 yılında 60 yaş üstü personel mevcut değildi, ancak 3. tabyada sadece bir personel 75 yaşındaydı.

Grafik 3: Yaş Gruplandırılmalarına Göre Topçu Askerlerin Dağılımı (1803)

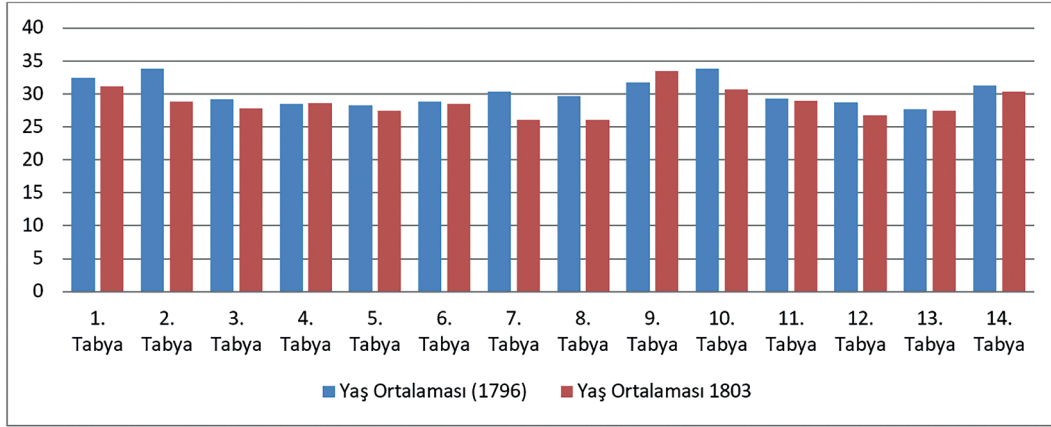
Yaş gruplarındaki dağılım göz önüne alındığında, 1796 yılına kıyasen 1803 yılında topçu askerlerinin 12-20 aralığındaki yaş ortalamasında ve personel mevcudunda kayda değer bir değişiklik söz konusu değildi. 21-30 yaş aralığındaki personelin mevcudunda bir azalma söz konusu olsa da bu durum, yaş ortalamasına etki etmemişti. 41-50 yaş aralığındaki personel sayısı ise yaklaşık % 39'luk bir düşüşe rağmen, bu ortalama da 0,4 oranında bir azalma söz konusuydu. 51-60 yaş aralığında da mevcudun yaklaşık % 34'lük azalmasına rağmen, bu yaş aralığındaki personelin yaş ortalamasında 1,2'lik bir düşüş vardı. 1796 yılında 25, 45, 50, 40 ve 22 yaşlarındaki personel sayısındaki yoğunluk dikkat çekerken, 1803 yılında bu yoğunluk 15, 25, 30, 35, 40, 25 yaşlarıydı, ancak en fazla personel mevcudu 30

Grafik 4: Tabya Topçularının Yaş Ortalaması (1803)

yaşındaydı. 30 yaşındaki personelin sayısı, tüm topçu askerlerinin yaklaşık % 10'una tekabül ediyordu. Bunu takiben 36 kişi 25, 33 kişi 35, 26 kişi 40, 25 kişi 15 ve 25 kişi de 45 yaşlarındaydı.

1803 yılında muvazzaf topçuların en kalabalık bulunduğu tabya 1. tabya, en az mevcudu olan ise 7. tabya idi. En genç yaş ortalamasına sahip olan tabyalar 7. ve 8., en yaşlı olanlar ise sırasıyla 9 ve 1. tabyalardı.

Grafik 5: Yaş Ortalamasındaki Değişiklik (1796-1803)

Grafikte de görüldüğü üzere, 1796-1803 yılları arasında İsmail Kalesi'nde tabyalara tahsis edilen topçu unsurlarının yaş ortalamasında kayda değer bir değişiklik mevzu bahis olmamıştı. Var olan değişiklik, muhtemelen mevcudun azalması ile alakalıydı.²⁷

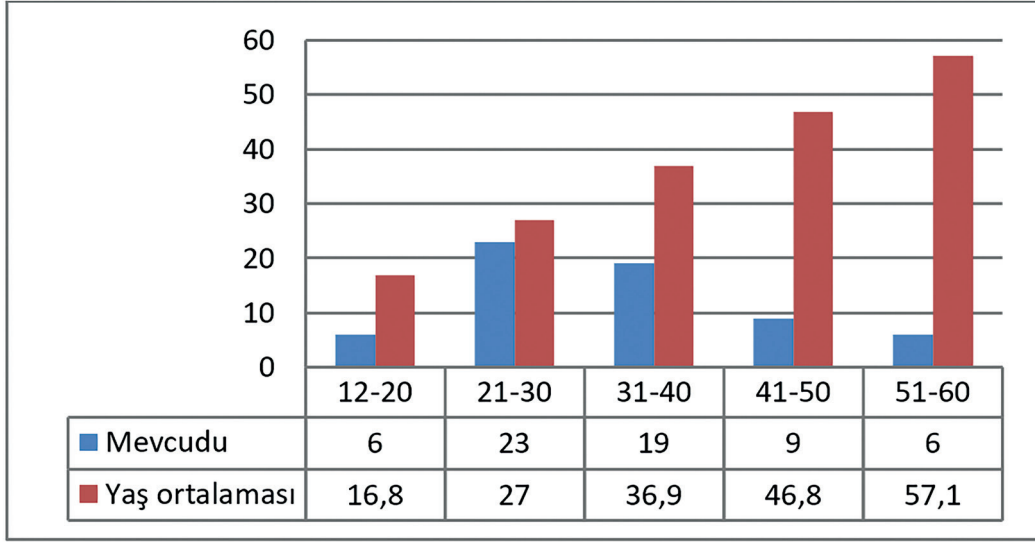
Cebeciler

Osmanlı merkezî ordusunda Cebeci Ocağı dışında, kalelerde yerli kulu cebecileri bulunuyordu. Bunlar, ok, yay, zırh, cephane, kılıç gibi sair savaş edevatının tertip ve teminiyle ilgilendirlerdi.²⁸ Ocaklı unsurlar kalelerde belirli bir süre hizmet etmelerine rağmen, yerli kulu cebeciler daimî personel statüsündeydi. Yoklamalarda *cebeciyân-ı yerlüyân* şeklinde tanımlanıyorlardı. İsmail Kalesi'nde yerli cebeci sınıfı personellerin dağılımı, topçu unsurlar gibi tabyalara taksim edilmemişti. 1796 yılında muvazzaf 59 askeri bulunan cebecilere, 3 yeni asker tertip edilerek 62 kişilik bir mevcuda ulaşmıştı. Terk-i hizmet ve vefat edenler ise 6 kişiydi. Muvazzaf 62 personelin yaş ortalaması 34,7 civarındaydı. Genç personelden yaşça en küçük olan 14, en büyük olan ise 60 yaşlarındaydı. Kalenin cebecibaşı 48, kethüdası 35, odabaşısı 55, yazıcısı 35, alemdarı 25 ve çavuşları da 35 yaşlarındaydı.²⁹

²⁷ BOA, D. BKL. d. nr. 32721 s. 2-15.

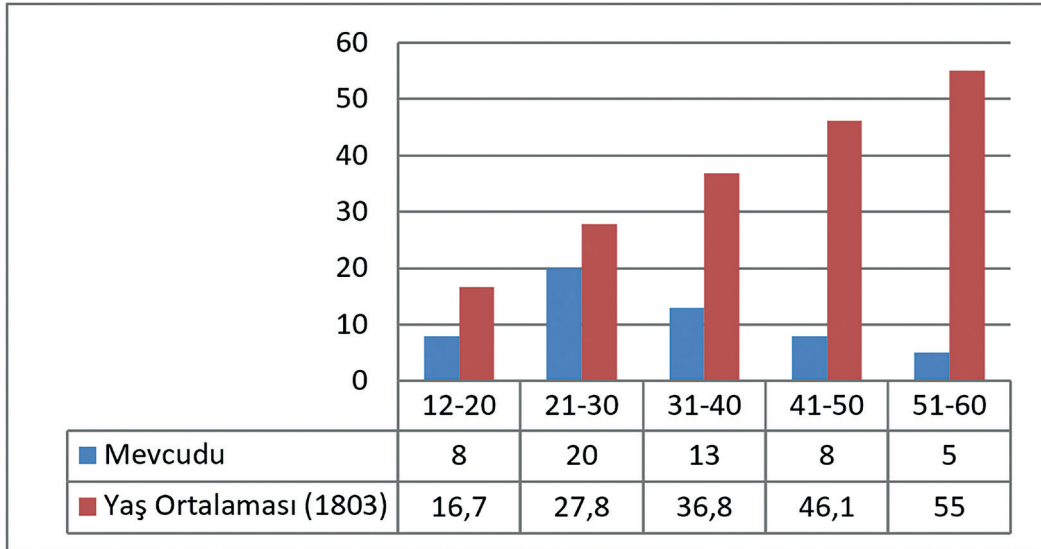
²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, C. II, s. 12; Yasemin Kılıçarslan, "Cebeci", *DİA*, C. VII, 1993, s. 183.

²⁹ BOA, D.BKL. d. nr. 32698, s. 23-24.

Grafik 6: Yerli Cebecilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı ve Ortalaması (1796)

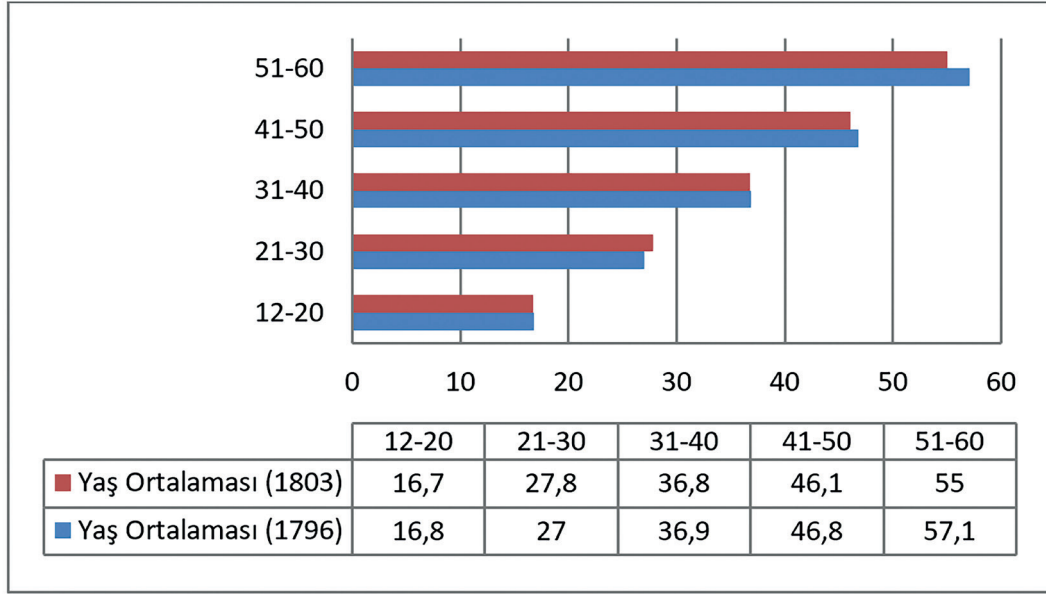
1796 yılı sayımına göre yerli cebeci askerlerinin yaş dağılımlarında, 21-30 yaş grubunun fazlalığı dikkat çekmekteydi ve 14-40 yaşları aralığındaki personel sayısı, toplam mevcudun yaklaşık % 65'ini oluşturduğu görülmekteydi. Geriye kalan 40-60 yaşları arasındaki personelin sayısı hesaba katılırsa, bu birlikte tecrübeli askerlerinin fazlalığı dikkat çeker. 40 yaş üstü muvazzaf personelin 11 kişilik bir mevcudu olduğu düşünüldüğünde ise genç bir bölük olduğu ifade edilebilir.

Grafik 7: Yerli Cebecilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı ve Ortalaması (1803)

1803 yılına gelindiğinde ise yerli cebecilerin mevcudunda cüzi bir azalma olmuştu. 1796 yılında 62 kişilik bir mevcudu olan bu yerli askerler, 1803 yılında 54 kişiden müteşekkil bir bölük hâline gelmişti. 1803 yılında yerli cebecilerin yaş

ortalaması 33,5'ti ve önceki sayıma göre 1 puanlık bir düşüş söz konusuydu. Yaş aralığı ise 14-60 arasındaydı. 14-40 yaş aralığı, toplam mevcudun % 76'sını oluşturan genç personelden oluşuyordu. Mevcudun kısmi oranda azalmasına rağmen, 1796-1803 sayımlarına göre yaş gruplarında anlamlı bir değişiklik söz konusu değildi. Sadece 51-60 yaş grubundaki personelde 2,1'lik artışla bir yaşlanma olduğu zikredilebilir.³⁰

Grafik 8: Cebecilerin Yaş Ortalamasında Yıllara Göre Değişiklik (1796-1803)

Humbaracılar

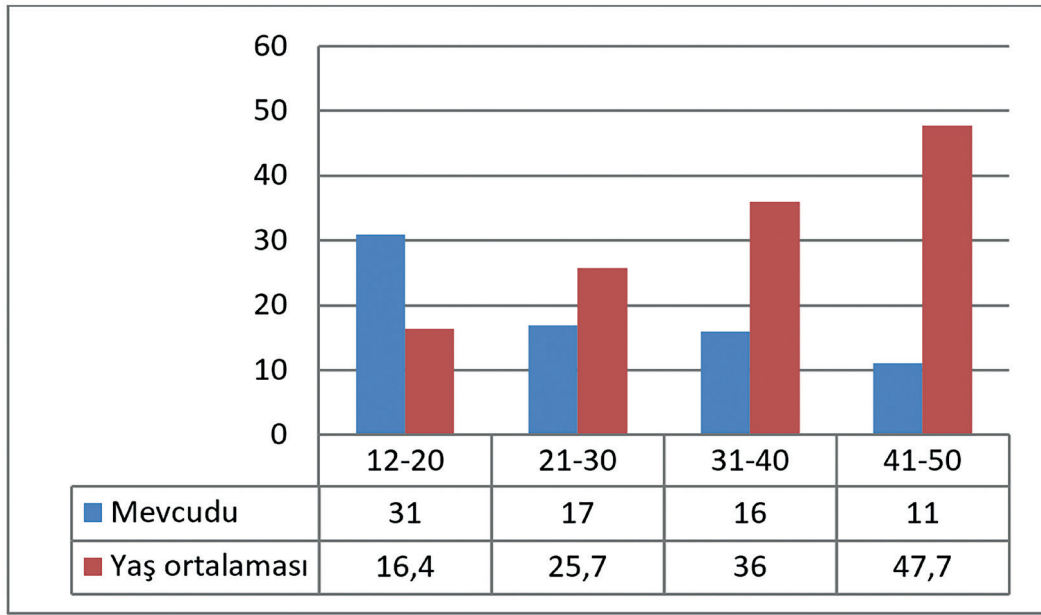
Askerî terminolojide içine patlayıcı madde konulan bir çeşit mermi olarak tarif edilse de içi boş demir ya da tunçtan imal edilen güllelere barut, demir ve kurşun parçaları doldurularak meydana getirilen patlayıcılar, *humbara* (kumbara) adıyla ifade edilmektedir. Bunların el ile atılanlarına *humbara-mâden-i dest*, havanla atılanlarına ise *humbara-i kebir* denilir, bunları kullanan topçulara ise *humbaracı* adı verilirdi.³¹ Humbaracılar, diğer ocaklı unsurlar gibi muhtelif kalelerde istihdam edilebilirlerdi. Ancak ocaklı unsurların dışında, kalelerin daimî askeri statüsündeki yerli kulu mensupları içinde bu teknik birlikler, yoklamalarda *humbaracıyân-ı yerlüyân* şeklinde tarif edilirlerdi. Son derece hassasiyet gerektiren bir birim olması hasebiyle, boş kadroların umumiyetle ehil olan kişilerden seçildiği ve adayların belirli bir eğitimden geçmesi suretiyle kalelerde istihdam edilebildikleri

³⁰ BOA, D. BKL. d. nr. 32721 s. 17-18.

³¹ Salim Aydı, "Humbaracı Mustafa b. Hayreddin ve Osmanlılar'da Özel Humbara İmali", 4. Uluslararası Osmanlı İstanbul Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 2016, s. 708; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C. I, s. 854; Ahmet Halaçoğlu, "Humbara", *DİA*, C. XVIII., 1998, s. 349.

görülmektedir. Örneğin XIX. yüzyılın hemen başında İsmail Kalesi için boş kalan bir humbaracı kadrosu, gerekli talim ve eğitimi aldıktan sonra 16 yaşında bir gence tevcih edilmişti.³²

İsmail'de yerli askerler içerisinde humbaracı sınıfı, tabyalara taksim edilmişti. 1796 yılındaki yoklamaya göre 4 yeni asker takviye edilerek 75 kişilik bir mevcuda ulaşmıştı. Terk-i hizmet ve vefat edenler ise 13 kişiydi. Muvazzaf 75 personelin yaş ortalaması ise 27,3 civarındaydı. Genç personelden yaşça en küçük olan 13, en büyük olan ise 50 yaşlarındaydı. Kalenin humbaracıbaşısı 40, kethüdası 48, yazıcısı 40, alemdarı 37, çavuşları ise 30 yaşlarındaydı. Vefat ve hizmetlerini terk edenler de 33,8 yaş ortalamasına sahipti.³³

Grafik 9: Humbaracıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı ve Ortalaması (1796)

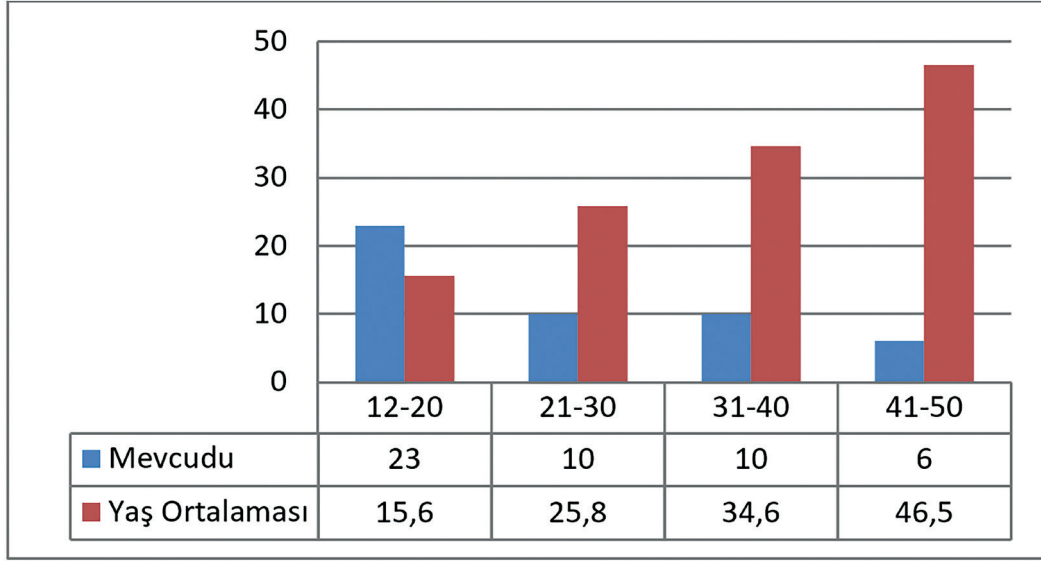
Son derece teknik bir sınıf olmasına rağmen humbaracı bölümünde genç yaş grubunun fazlalığı dikkat çekmektedir. Nitekim sadece *emred* yani 18 yaş ve altındaki personelin sayısı, toplam mevcudun yaklaşık % 30'una tekabül etmekteydi.³⁴

1803 yılına gelindiğinde ise yerli humbaracıların mevcudunda % 35,7'lik bir azalma olduğu söylenebilir. Bu tarihte humbaracıların mevcudu, 49'a düşmüştü. Personeli 12-50 yaş aralığında olan birliğin yaş ortalaması ise 25,3'tü ve 1796 yılına göre 2 puanlık bir gençleşme söz konusuydu.

³² Hakan Engin, *Teşkilat, Tahkimat ve Mâli Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, s. 327-328.

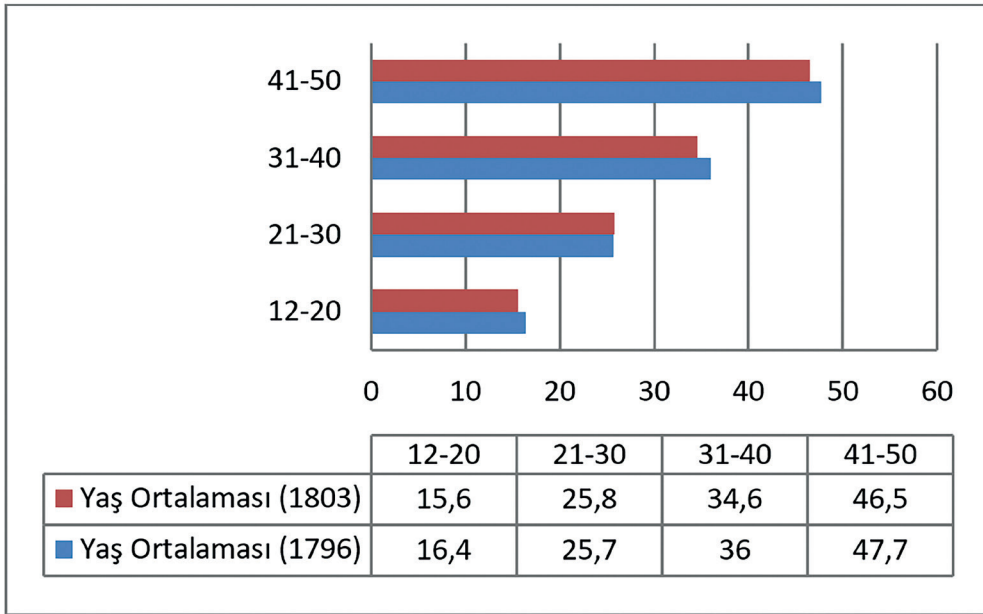
³³ BOA, D.BKL. d. nr. 32698, s. 25-26.

³⁴ BOA, D.BKL. d. nr. 32698, s. 24-26.

Grafik 10: Humbaracı Yaş Grupları (1803)

1796 yılında yaş gruplarının ortalamaları dikkate alındığında, 1803 yılında 12-20 yaş aralığında 0,8; 21-30 yaş grubunda 0,1; 31-40 yaş grubunda 1,6; 41-50 yaş grubunda ise 1,2 puanlık bir azalma görülmekteydi. Yaş gruplarının ortalama-sındaki bu düşüş, cebeciler gibi personel sayısındaki düşüşe paralel bir azalmadan kaynaklı olduğu söylenebilir.³⁵

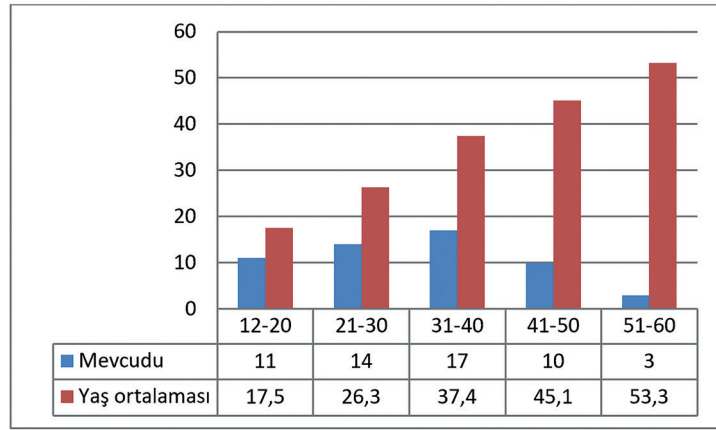

Grafik 11: Yerli Humbaracı Yaş Ortalamasında Yıllara Göre Değişiklik (1796-1803)

³⁵ BOA, D. BKL. d. nr. 32721, s. 19.

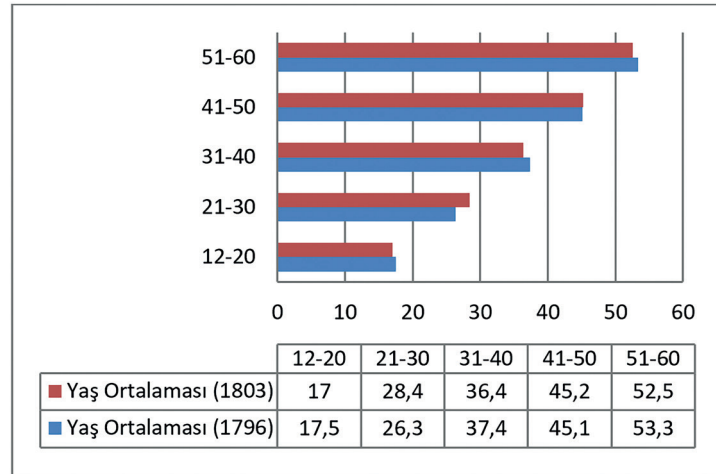
Top Arabacıları

Yerli askerler içerisinde top arabacıları personelleri de cebeci ve humbaracılar gibi tabyalara taksimi yapılmaksızın organize edilmişti. 1796 yılında İsmail Kale-si'nde muvazzaf 51 personele, 3 yeni asker takviye edilerek 54 kişilik bir mevcuda ulaşmıştı. Terk-i hizmet ve vefat edenler ise 13 kişiydi. Muvazzaf 54 personelin yaş ortalaması 33,5 civarındaydı. Genç personellerden yaşça en küçük olan 12, en büyük olan ise 55 yaşlarındaydı. Kalenin arabacıbaşısı 38, kethüdası 40, odabaşı 40, yazıcı 45, alemdar 22 ve çavuşları da 25 yaşlarındaydı. Vefat ve hizmetlerini terk edenlerin yaş ortalaması da 31 civarındaydı.³⁶

Grafik 12: Top Arabacılarının Yaş Grupları (1796)

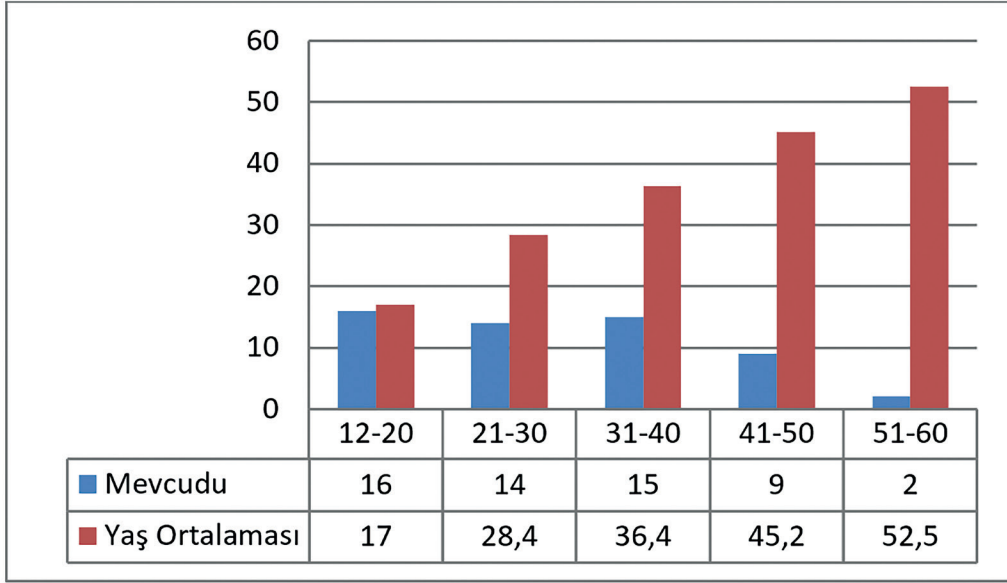
Bu bölümün mevcudu dikkate alındığında, yaklaşık % 76,3'ünü 12-40 yaş grubuna dâhil olanların oluşturduğu zikredilebilir. Topçu unsurlarının bir yardımcı birliği olduğu hesaba katılırsa, genç yaş grupta personelin fazlalığı da anlaşılabilir.

Grafik 13: Yerli Top Arabacı Yaş Ortalamasında Yıllara Göre Değişiklik (1796-1803)

³⁶ BOA, D. BKL. d. nr. 32698, s. 26-27.

1803 yılında ise bu birliğin sayısı 56'ya çıkarılmıştı. 14 ila 53 yaş aralığında olan personelinin yaş ortalaması, 1796 yılına göre 33,5'ten 30,8'e düşmüştü. Mevcutta kayda değer bir azalma söz konusu olmasa da bu düşüş, genç personel tercihinin ön planda tutulduğunu düşündürebilir. Nitekim 12-20 yaş aralığındaki artış, bu manada dikkat çekmektedir. Mevcudun yaklaşık % 80'ini ise 12-40 yaş aralığındaki askerlerin oluşturması, 1796 yılına oranla yaklaşık 4 puanlık oranda bir gençleşme olduğunu göstermektedir.³⁷

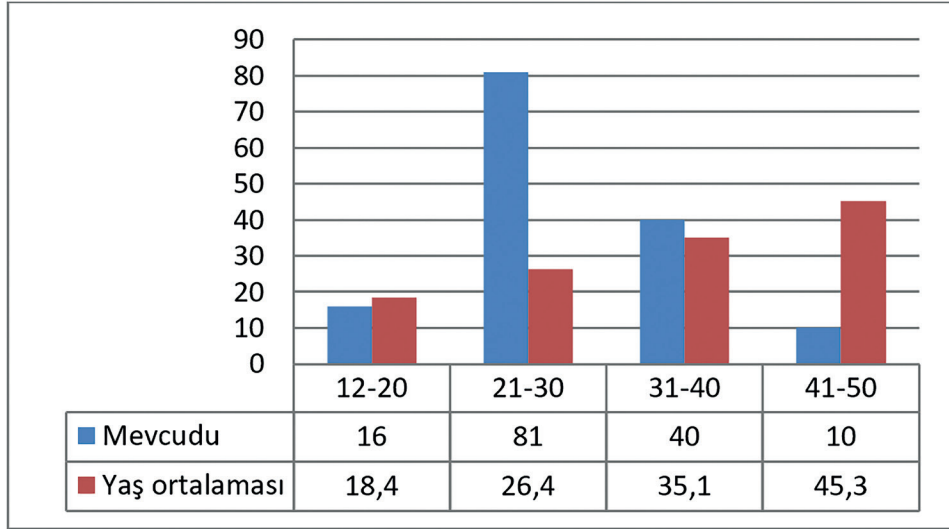

Grafik 14: Top Arabacıları Yaş Grupları (1803)

Atlı Birlikler

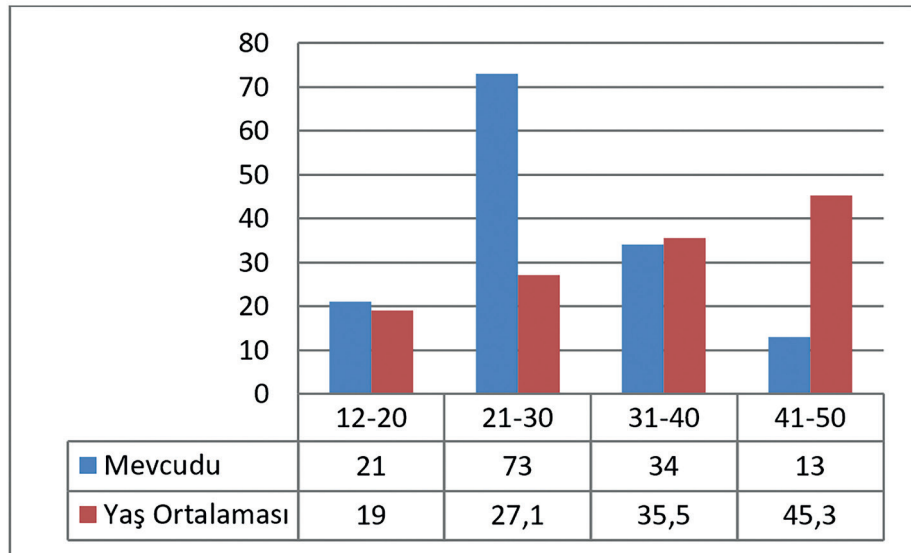
Osmanlıların serhad boylarında yerli kulu statüsündeki atlı birlikleri, bazı farklı tanımlamalara rağmen umumiyetle *fârisân*, *beşlû*, *gönüllü* şeklinde kalelerde istihdam edilen hafif süvari birlikler olarak tesmiye edilmektedir. Kalelerdeki atlı birlikler, kapıkulu teşkilatındaki gibi sağ ve sol süvariler şeklinde örgütlenmişlerdir (*süvâriyân-ı yemin ve süvâriyân-ı yesâr*). İsmail Kalesi'nde de 1796 yılında yerli askerî unsurlar içinde atlı birlikler, *süvâriyân-ı sağ kol* ve *süvâriyân-ı sol kol* adlarıyla, sayısal olarak yaklaşık iki eşit gruba ayrılmıştı. 1796 yılında sol kol süvarileri, 6 yeni askerin dâhil edilmesiyle toplam 76, sağ kol süvarileri ise 2 yeni askerin eklenmesiyle toplam 73 muvazzaftan oluşması planlanıyordu ve bu yeni tertip askerler de kısa süre içinde bu bölüklere dâhil edilebilmişti. Bu bağlamda muvazzaf süvari askerlerin sayısı 149'a ulaşmıştı. 34 kişilik bir mevcudun terk-i hizmet ve vefat ettiği belirtilse de bunların sayısı 45'e ulaşmıştı ve yaş ortalaması, 27,6 civarındaydı. Muvazzaf süvari personelin yaş ortalaması ise 29,3'tü ve tamamı 16 ila 48 yaşları arasındaydı.

³⁷ BOA, D. BKL. d. nr. 32721, s. 20.

Grafik 15: Süvari Askerlerin Yaş Grupları Dağılımı (1796)

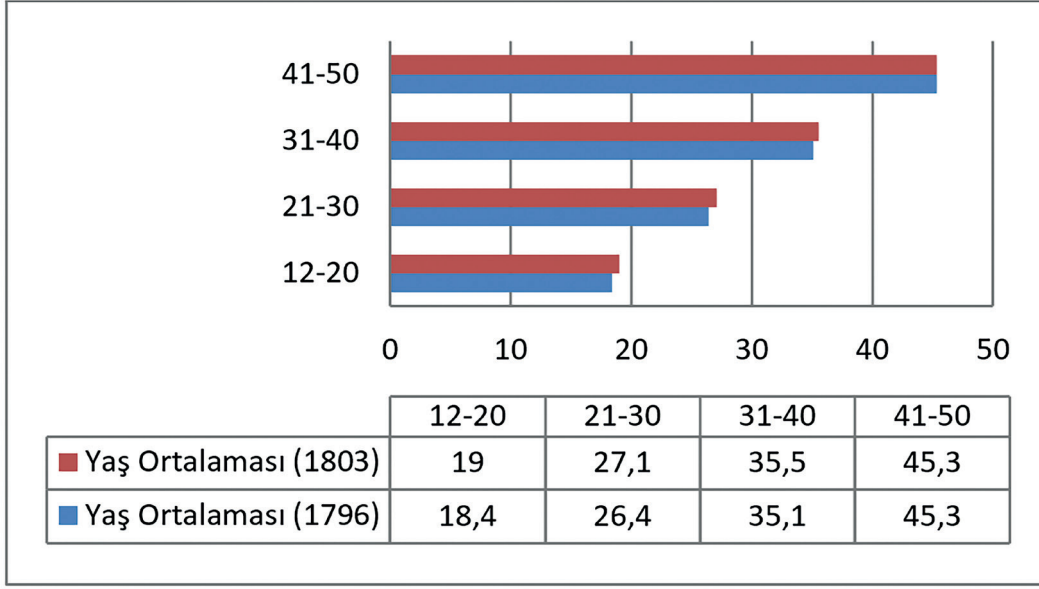
Bu iki süvari grubunun 16-30 yaş aralığındaki mevcudu, toplam birliğin yaklaşık % 65'ine tekabül ettiği düşünülürse, son derece dinamik bir mevcuda sahip olduğu ifade edilebilir. Nitekim 40 yaş ve üzeri personel sayısı 10 kişiden ibaretti. 31-40 aralığındaki orta yaş grubu da toplam asker sayısının yaklaşık % 29'una denk geliyordu. Sağ kol süvarilerinin âmiri 46, kethüdası 30, alemdarı 31, çavuşları ise 30 yaşlarındaydı. Sol kol süvarilerinin âmiri 43, kethüdası 30, alemdarı ise 28 yaşlarındaydı. Bu iki sınıfın yaşça en fazla oranı ise 24 kişilik bir mevcutla 24 yaş, 21 kişilik bir mevcutla 30 yaşındaki personeller oluştuyordu.³⁸

Grafik 16: Süvari Askerlerin Yaş Grupları ve Ortalaması (1803)

³⁸ BOA, D. BKL. d. nr. 32698, s. 27-30.

1803 yılında yapılan yoklamada gösterildiği üzere, 1796 yılına göre 8 kişilik bir azalma söz konusuydu ve sağ kol süvarileri 76, sol kol süvarileri ise 65 kişilik bir mevcutla toplamda 141'e düşmüştü. Yaş ortalamasında, 1796 yılına kıyasla kayda değer bir değişiklik yaşanmamıştı ve 1803 yılında 0,3 puanlık bir yaşlanma oranıyla 29,6'ya ulaşmıştı. Sağ kol süvarileri 30,5, sol kol süvarilerine göre 28,3'lük bir yaş ortalamasına sahipti ve personelin tamamı 16-50 yaşları arasındaydı.

Grafik 17: Süvarilerin Yaş Ortalamasındaki Değişiklik (1796-1803)

1796 yılına kıyasla, 1803 yılında süvarilerin yaş ortalamalarında anlamlı bir değişiklik söz konusu değildi. Mevcudunun yaklaşık % 66'sı 30 yaş ve altındaydı ve bu durum, süvarilerin her iki grubunda (sağ kol ve sol kol süvarileri) genç personelin çokluğuna işaret etmekteydi. Ayrıca 30 yaşında 27 kişi, 25 yaşında 18 kişi, 20 yaşında 13 kişinin olması, süvarilerin en fazla personelinin 30, 25 ve 20 yaşlarında olduğunugöstermekteydi.³⁹

Müstahfızlar

Osmanlı askerî idaresinde kalelerdeki müstahfız tabirinin *hisar-eri/hisar-ereni*, *merd-i kal'a* gibi tanımlamalarla aynı manada kullanıldığı ifade edilmektedir.⁴⁰ Osmanlılarda 40 yaşını aşan kişilerin muvazzaf ve rediflikten sonraki askerlik hizmeti görenlere de müstahfız denildiği zikredilse de⁴¹ çalışmaya konu edilen yaş grupları dikkate alındığında, bu tanımlama eksik kalmaktadır. Nitekim sonraki sayfalarda izah edileceği üzere, müstahfızların istihdamlarında yaş ortalamalarından

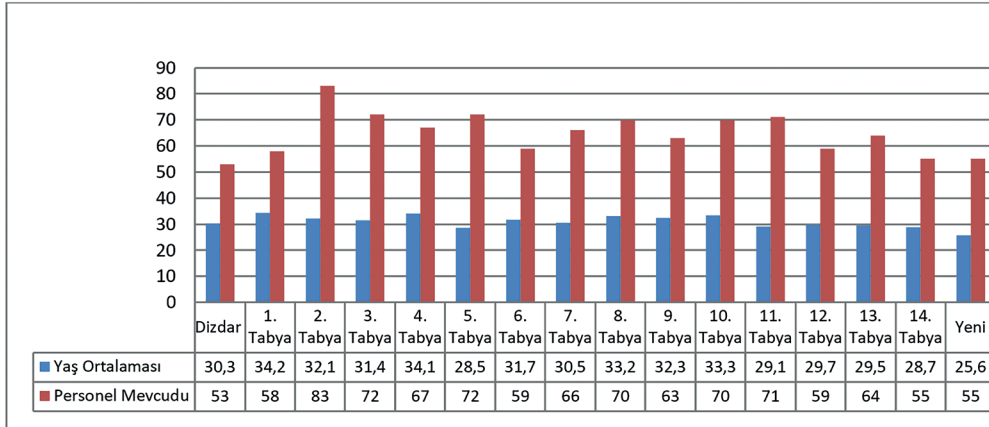
³⁹ BOA, D. BKL. d. nr. 32721, s. 21-24.

⁴⁰ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, s. 234.

⁴¹ Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi*, s. 10.

çıkan sonuçlara göre, 40 yaş üzeri personelin alındığı şeklindeki tanımlamaya tam olarak uyum sağlamamaktadır. Erken tarihlerde müstahfızların, herhangi bir savaşta yaralanarak iş göremez duruma gelenlerden, ocakta istihdamı uygun olmayan yeniçerilerden, kalelerdeki diğer hizmet birimlerinden, bazen kul karındaşlarından seçilerek bu birliğe dâhil edildikleri bilinmektedir. Bilhassa XVIII. yüzyıldan itibaren stratejik kalelerin yönetimi vezir ya da beylerbeyi statüsündeki paşalara devredilirken, müstahfızların umumiyetle doğrudan dizdarın kontrolü altındaki birlikler olarak ilişkilendirilmesi gerektiği ifade edilebilir.⁴² Nitekim dizdarın kontrolündeki müstahfızlar, İsmail Kalesi'ndeki şekliyle “*cemâat-ı dizdârluyân-ı yerluyân*” olarak tarif edilmişlerdi. Kalede 14 tabyaya taksim edilen müstahfızların başlarında ise her tabya için ayrı bir müstahfız ağası vardı.

1796 yılında İsmail Kalesi dizdarının komutasındaki müstahfız askerleri ayrı olmak üzere 14 tabyaya taksim edilerek organize edilmişlerdi. Dizdar ve kethüdası 40, alemdar 35, çavuş 21, 9 bevvab ise 34-45 yaş aralığındaydı.⁴³ Tabyalara taksim edilen her bir müstahfız birliğinin başında ise ağaları vardı. Bu ağaların yaşları, 17 ila 50 aralığında değişkenlik gösteriyordu. Tabyalardaki müstahfız zabitleri de yine dizdarın komuta ettiği şekilde kethüda, alemdar ve çavuş gibi zabitleri olan bir hiyerarşideydi. 1796 yılındaki yoklamaya göre, dizdarın komutasındaki ve tabyalara tahsis edilmiş müstahfızlar, yeni dâhil edilenlerle birlikte 982 kişilik kalabalık bir mevcuttan oluşuyordu. Ayrıca hizmetini terk ve vefat edenlerin de 152 kişi olduğu görülmektedir. Vefat ve görevini terk edenlerin yaş ortalaması, 27,5'ti.

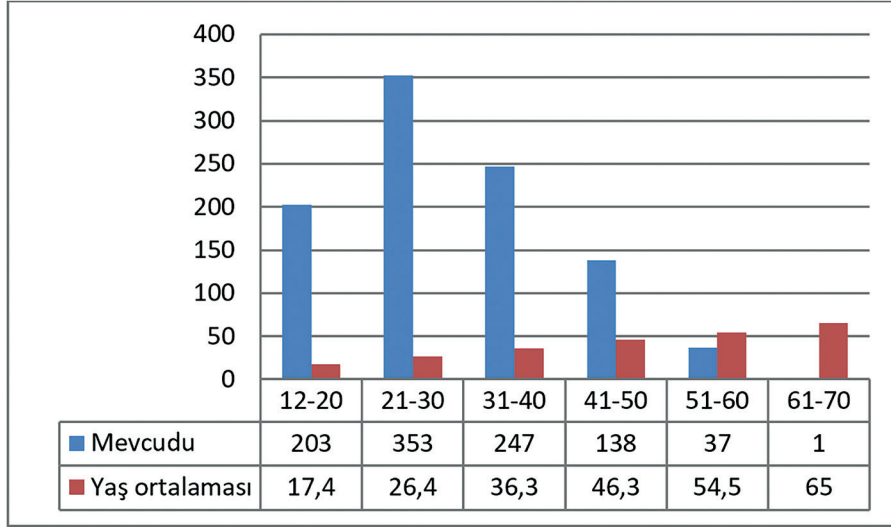
Grafik 18: Tabya Müstahfızları Yaş Ortalaması (1796)

Dizdarın komutası altındaki müstahfız birliği 15-60, 1. tabya 13-57, 2. tabya 14-55, 4. tabya 14-55, 4. tabya 13-55, 5. tabya 14-50, 6. tabya 15-53, 7. tabya 15-52, 8. tabya 15-65, 9. tabya 15-55, 10. tabya 15-55, 11. tabya 15-50, 12. tabya 14-58, 13. tabya 13-55, 14. tabya 15-55 ve yeni dâhil edilenler ise 12-55 yaş aralıklarındaydı.⁴⁴

⁴² Hakan Engin, *Teşkilat, Tahkimat ve Mâli Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, 306-307.

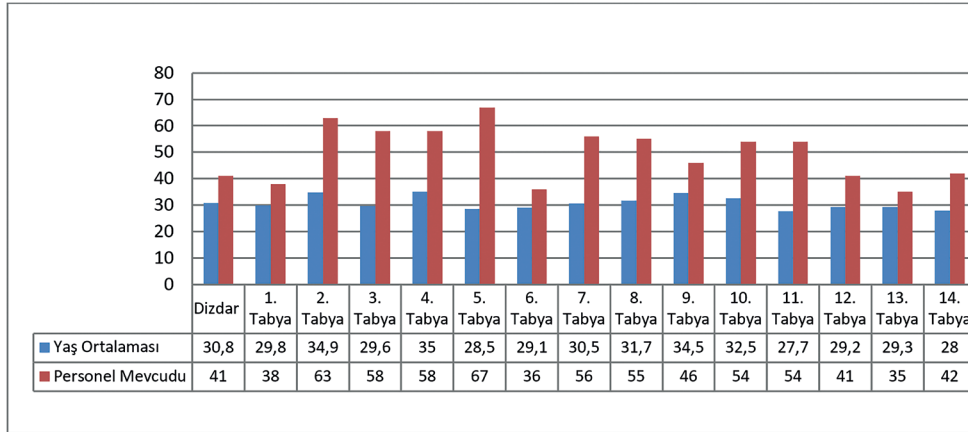
⁴³ BOA, D.BKL. d. nr. 32698, s. 31-32.

⁴⁴ BOA, D.BKL. d. nr. 32698, s. 31-53.

Grafik19: Müstahfız Yaş Grupları ve Dağılımı (1796)

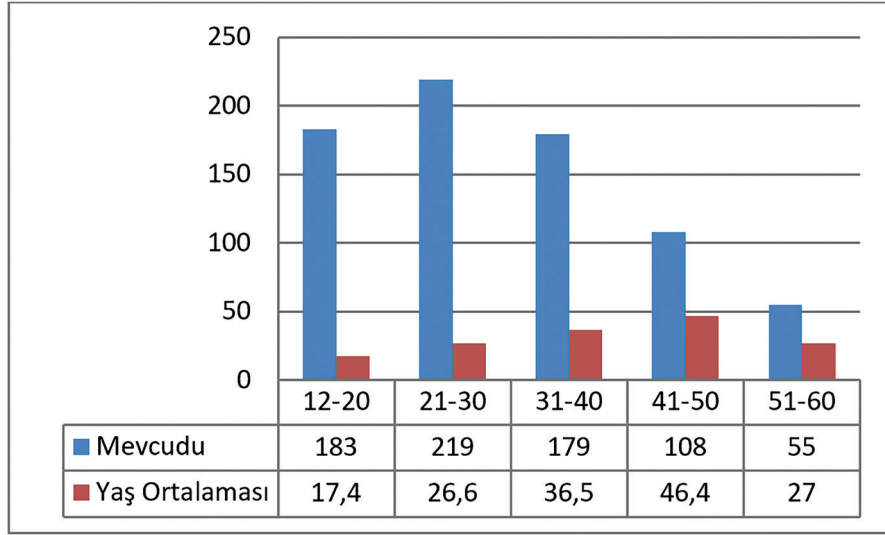
1796 yılında tüm muvazzaf askerlerinin yaş ortalaması ise dizdara bağlı birlikler ve yeni dâhil edilenlerle beraber 982 kişi olmak üzere 30,9 civarındaydı. 21-30 yaş aralığındaki yoğunluk dikkat çekmekteydi ve toplam mevcudun yaklaşık % 35'ini oluşturmuyordu. 12-20 yaş aralığındaki genç personeller ise toplam mevcudun yaklaşık % 20'sine tekabül etmekteydi. Hatırı sayılır yoğunluktaki 31-40 yaş aralığı mevcudun % 24,5'ini, 51-60 yaş aralığı ise % 3,7'siyle en yüksek yaş grubuydu. Hususen bazı yaşlardaki yoğunluk ise bilhassa dikkati celbediyordu. Örneğin toplam müstahfız mevcudunun % 10,6'sı 25, % 10'u 30, % 8,3'ü 35, % 6,8'i 40, % 6,4'ü 20 ve % 5,4'ü 55 yaşlarındaydı.

Grafik 20: Müstahfızların Yaş Ortalaması (1803)

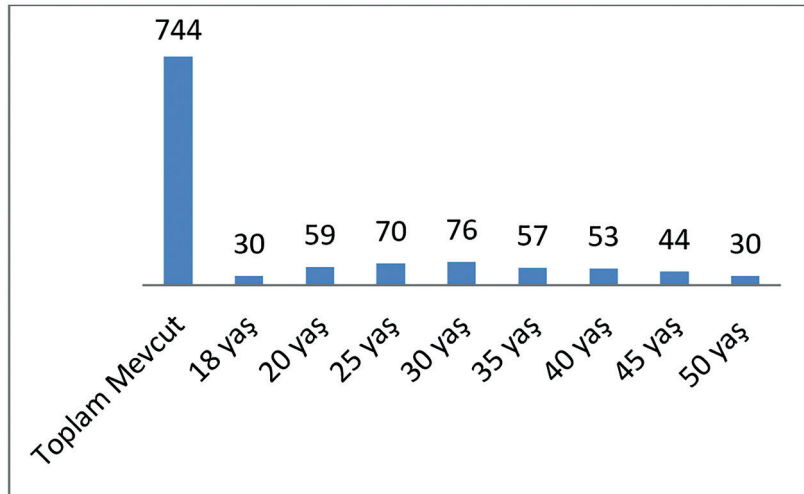
1803 yılına gelindiğinde müstahfızlar, 1796 yılı tertibatına benzer şekilde teşkilatlanmıştı. Diğer askerî birliklerde olduğu gibi müstahfızların mevcudunda da 1796 yılına göre bir azalma söz konusuydu. Dizdarın komutasındaki müstahfızlar “cemâat-ı dizdârluyân-ı yerlüyân” şeklinde tanımlanmıştı ve 41 kişilik bir mevcudu

vardı ve bu bölük dışında kalan müstahfızlar, 14 tabyaya taksim edilen 703 kişilik bir mevcuttu. Kaledeki tüm müstahfız sayısı ise 1796 yılına göre % 24,3'lük bir oranla 744'e düşürülmüştü. 1803 yılında bu muvazzaf askerlerin yaş ortalaması 30,6 civarındaydı ve 13 ila 65 yaş aralığı söz konusuydu. 11. ve 14. tabyalar sırasıyla 27,7 ve 28 yaş ortalamalarıyla müstahfızların en genç bölükleriydi. En yaşlı denilebilecek müstahfız bölüğü ise 4. tabya idi, ancak yaş ortalaması 35 civarındaydı.

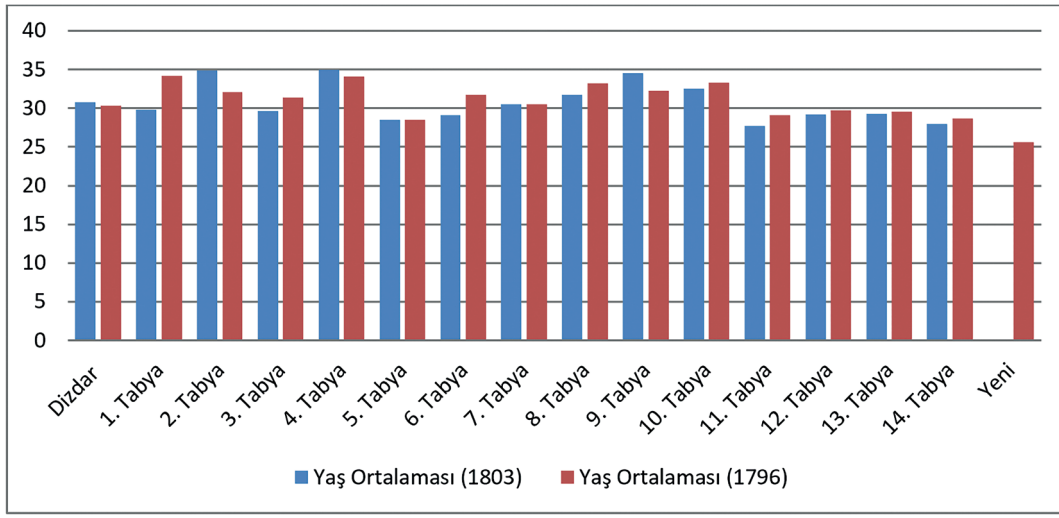
Grafik 21: Müstahfızlar Yaş Grupları Dağılımı (1803)

1803 yılındaki sayımlardan anlaşıldığı kadarıyla, müstahfız unsurları genç ve dinamik bir yapıya sahipti. 50 yaş üzerinde personelin sayısı son derece azdı. Buna karşılık 21-30 yaş aralığının toplam mevcudun yaklaşık % 30'unu, 12-20 yaş aralığının ise toplam mevcudun % 24'ünü oluşturması, müstahfızların dinamik yapısına işaret etmektedir.

Grafik 22: Müstahfızların Bazı Yaşlardaki Personel Sayısı (1803)

Nitekim grafikte görüldüğü üzere, sadece 18, 20, 25, 30 ve 35 yaşlarındaki personel sayısı, toplam mevcudun önemli bir oranını oluşturmaktadır. Hatta 35 ve altındaki yaşlarda olan personelin sayısı yaklaşık 500 civarındaydı ve mevcudun % 67'si bu yaşlardaydı. Ayrıca yine 35 yaş ve altındaki personelin tamamının yaş ortalamasının yaklaşık 25,4 civarında olması, birliğe temin edilen personelin genç ve dinamik olmasının tercih sebebi olduğunu göstermektedir. 1796 yılına kıyasen 1803 yılındaki yaş ortalamasında kayda değer bir değişiklik olmaması da buna delalet etmektedir.⁴⁵

Grafik 23: Yaş Ortalamasındaki Değişiklik (1796-1803)

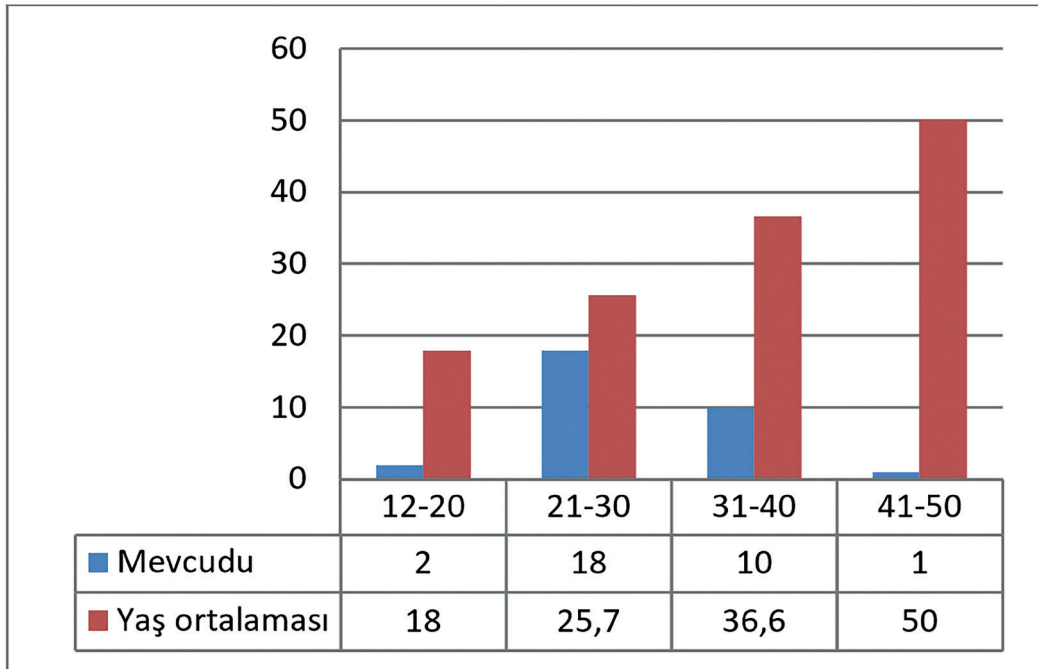
Mimar ve Bağlı Birliği

Bilhassa XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlıların serhad kaleleri, tek başına birer savunma sistemi değil, aynı zamanda birer yaşam alanıydı ve genellikle mevcut tahkimatın etrafı taş duvarlarla çevrilerek modernize edilmişlerdi. Hususi olarak bir kalenin teknik anlamda bina ve tamirat işleri, İstanbul'dan tayin edilen hassa mimarları ya da şehir mimarlarının uhdesindeydi. İnşaatın finansal ve tedarik işlemleri de yine merkezden tayin edilen bina eminleri vasıtasıyla organize edilirdi.⁴⁶ Muhtemelen bu görevlilerin tayinindeki gecikmeye paralel olarak, gerek kalenin tahkimat yapısında gerekse diğer sivil binaların ihtiyaç duyduğu basit işlemler de gecikmekteydi. Bu sebepten olmalı ki bilhassa XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren, stratejik bazı kalelerde yerli mimar bölüklerine rastlanmaktadır. İsmail Kalesi de

⁴⁵ BOA, D. BKL. d. nr. 32721 s. 16-39.

⁴⁶ Abdulkadir Dündar, *Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII. ve XIX. Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi, Ankara 2000, s. 52-53; Şerafettin Turan, "Osmanlı Teşkilâtı'nda Hassa Mimarları", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ankara 1964, s. 167; Cevdet Küçük, "Bina Eminliği", *DİA*, C. VI., 1992, s. 179; Oya Şenyurt, "Geç Osmanlı İnşaat Ortamında Binâ Eminliği", *METU, JFA*, 25/2 (2008), s. 151.

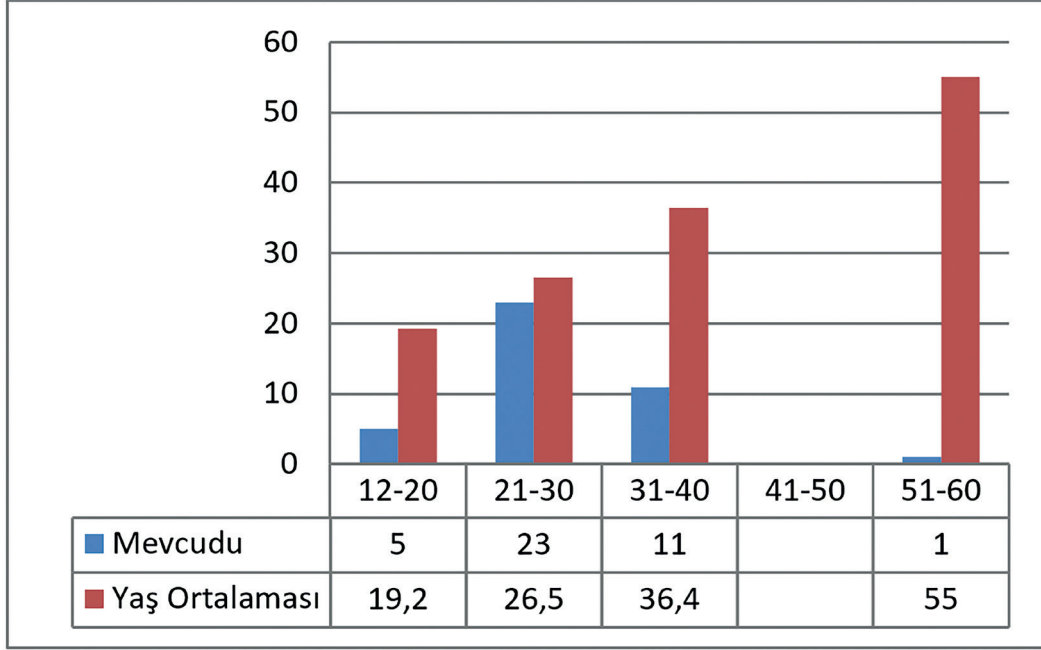
özellikle 1780 yılından itibaren neredeyse her yıl aralıksız bir şekilde tadilat ve yenileme işlemlerine tabi tutulmuştu. Bu suretle kalelerde mimar ve kendisine tabi birliklerin ihdası söz konusu olmalıdır. *Cemaât-ı mimâran* şeklinde ismi geçen bu bölük, İsmail Kalesi'nde de teşkil edilmiştir. 1796 yılında buradaki *cemaât-i mimâran*, başında ser-mimâr tarafından komuta edilen, kethüda ve çavuş gibi zabıtları bulunan bir yapılandıydı. Yeni dâhil edilecek 5 personelle birlikte toplam 31 kişilik muvazzaf bir mevcuttan teşekkül etmişti. 8 kişi ise ya terk-i hizmet ya da vefat etmişti, bunların yaş ortalaması 24,6 civarındaydı ve en büyüğü 32 yaşında olan gençlerdi. Mimarbaşı 28, kethüdası 30 ve çavuş 25 yaşlarındaydı. Mimar cemaatinin muvazzaf personelinin yaş ortalaması ise 29,5 civarındaydı. 50 yaşındaki tek bir personel sayılmazsa, tamamı 18 ila 40 yaş arasında değişkenlik gösteren dinamik bir bölüktü. Ayrıca askerî gereksinimine göre kalenin en az mevcudunu oluşturmaktaydı.

Grafik 24: Mimar Bölüğünün Yaş Grupları ve Dağılımı (1796)

Grafikte görüldüğü üzere 21-30 aralığı, personelin en fazla bağlı bulunduğu yaş aralığıydı ve toplam mevcudun yaklaşık % 58'ine tekabül ediyordu.

1803 yılında ise İsmail Kalesi yerli mimar cemaatinin mevcudu, 1796 yılına göre kısmi oranda artmıştı ve personel sayısı 40'a ulaşmıştı. Bu birliğin personeli, hem 1796 yılında hem de 1803 yılındaki sayımlarda mimar halifesi, kethüdası ve çavuş gibi zabıtlarının dışında kalan tüm personeli gayrimüslimdi. 1796 yılında 29,5 olan yaş ortalamasında anlamlı bir değişiklik oluşmamıştı ve 1803 yılındaki muvazzaf personeli 18-55 aralığında olmak üzere yaş ortalaması 29'du.

Grafik 25: Mimar Bölüğünün Yaş Grupları Dağılımı (1803)

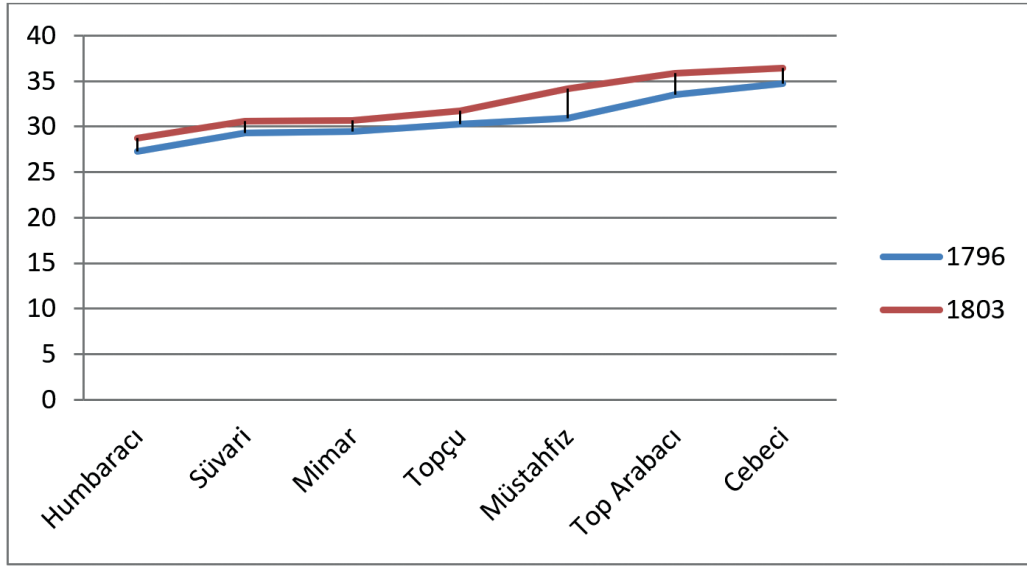
55 yaşındaki bir personel haricinde 40 yaş ve altındaki personel, mevcudun tamamını oluşturmuyordu. Personelin yaklaşık % 57,5'ini 21-30 yaş aralığında olması, bu birliğin genç mevcuda yönelik gereksiniminden kaynaklandığını düşündürülebilir. Nitekim mimar ve diğer zabıtlar dışında, genç personelin iş gücünde sağladığı ihtiyacı göstermektedir.⁴⁷

1796 yılı sayımlarına göre İsmail Kalesi'nde vefat eden, görevini terk eden, muvazzaf ve kısmen yeni tertip edilecek kadrolarla birlikte tamamı 2.180 askerin yaş ortalaması 30,7 civarındaydı. En genç yaş ortalamasına 27,3 ile humbaracı cemaati sahipti. Cebeciler ise 34,7 ile genç yaş ortalamasına sahip mevcuttan oluşmasına rağmen, İsmail Kalesi'nde muvazzaf personelin en yaşlı bölümü sayılabilir. Topçu ve müstahfız cemaatleri ise 33,5'lik bir yaş ortalamasındaydı ve istatistiki olarak bu iki bölümün personeli, 1796 yılı sayımlarına göre sırasıyla 30,3 ve 30,9 gibi ortalama sahipti. Topçu ve müstahfızlar, tabyalara taksim edilmiş olmaları sebebiyle, kale mevcudunun büyük çoğunluğunu oluşturmaktaydı.

Gerek 1796 gerekse 1803 sayımlarında İsmail Kalesi'nde azeb, gönüllü, yerli yeniçeri, lağımçı gibi bu çalışmada zikredilenlerin dışında kale unsurlarının olmadığı zikredilmelidir. Umumiyetle teknik iş gerektiren bir askeri birim olmaması hasebiyle de müstahfızların çok sayıda genç personelinin tabyalarda istihdam edilmek istendiği ve personel açığının bu şekilde kapatılmaya çalışıldığı düşünülmelidir. Benzer bir durum, topçu personeli için de geçerlidir. Zira yapısal özellikleri

⁴⁷ BOA, D. BKL. d. nr. 32721 s. 40.

itibarıyla modernize edilen kalenin tahkimatına uygun şekilde, tabyaların askerî açıdan güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu suretle topçu birliklerinin tabyalara taksimi, kalenin savunma ve saldırı anlamındaki organizasyonu bakımından önem arz etmekteydi. Dolayısıyla yüksek ehemmiyet ve teknik beceri gerektiren bu askerî iş grubu, müstahfızlardan daha fazla kalenin tüm tabyalarına dağıtılmış tek birlikti. Ancak tabyalardaki topçu açığının giderilmesi kaygısıyla, bazı tabyalarda bu askerî grupta tecrübe edinemeyecek kadar genç yaşta personelin varlığı da dikkatçektir.⁴⁸

Grafik 26: 1796-1803 Yılında İsmail Kalesi Askerlerinin Yaş Ortalamaları

1803 yılındaki sayımlarda ise genel olarak personel sayısında kısmi bir düşüş görülse de yaş ortalamasında dikkate değer bir artış ya da azalma söz konusu değildi. 1796 yılında vefat ve terk-i hizmet edenlerin dışında 1810 muvazzaf personeliyle teşkilatlandırılan İsmail Kalesi, 1803 yılındaki sayımdan anlaşıldığı kadarıyla % 17,8 oranında bir düşüşle 1.507 kişiden teşekkül etmişti. Tüm birliklerin yaş ortalaması ise 32,6 civarındaydı. 1796 yılında muvazzaf 1.810 personelin 30,7 oranında bir yaş ortalamasına sahip olduğu düşünülürse, yaklaşık % 1,9 oranında bir yaşlanmanın söz konusu olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

Tuna kenarında stratejik bir mevkide olan İsmail Kalesi'nde mevcut personelin yaşları ve ortalamasını konu edinen bu çalışmada, temelde bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Evvela kale daimî askerleri, yani yerli kulu efradının eşkâl ve

⁴⁸ BOA, D.BKL. d. nr. 32698, s. 53-54.

yaşlarını, muhtevasında barındıran yoklama defterleri, Osmanlı arşivinde sıkça rastlanan resmî kayıtlardan değildir. XVIII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyıl başlarına ait tespit ettiğimiz bu iki defter, bu anlamda istisnai kalmaktadır. 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı takip eden yıllarda, Osmanlıların bilhassa tabyalı tahkimatlara yönelerek kalelerin modernizasyon sürecini bu perspektiften ele aldığı açıktır. Buna paralel olarak kalelerdeki askerî tertibatını da ekseriyetle tabyalara entegre bir şekilde taksim ve organize ettiği görülmektedir. Bu manada tertip edilen askerî personel, çoğunlukla topçu ve diğer yardımcı birliklerden teşkil edilmiştir.

Söz konusu kale askerlerinin yaşlarıyla ilişkili daha önce zikredildiği üzere hususi bir çalışmanın olmaması, bu çalışmada tetkik edilen defterlere ve benzerlerinin kullanımına, bilimsel bir veri olarak sunduğu istatistiki sonuçları bakımından hususiyet kazandırmaktadır. Görevini terk eden, vefat eden, yeni toplanan ve muvazzaf olan ortalama 3.500 askerinin yaşlarına dair kıymetli bilgiler barındıran bu defterler, genele teşmil edilebilecek bir veri analizine imkân sağlamasa da Osmanlı kaleleri için kalabalık bir mevcudun değerlendirilmesine bu bağlamda katkı sunarak genel bir kanıya varmaya imkân tanıyabilir. Buna göre XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı kalelerinde, genç askerlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Orta yaş grubu askerlerin de baskın olduğu, daha olgun yaşlardaki personel sayısının ise kısıtlı kaldığı gözlemlenmektedir. İleri yaştaki personelin mevcudiyeti, dinç ve dinamik birliklere deneyim anlamında tecrübe katma gayesi taşıdığı hesaba katılmalıdır. 12-20 yaş grubundaki personelin fazlalığı ve bu aralıkta kalan yaş ortalaması, bunların görevine yeni başlayan tecrübesiz, ancak muhtemelen fiziken dayanıklı bireylerden oluşturulmaya çalışıldığını düşündürmektedir. 21-30 yaş aralığında kalanlar ise bunlara nazaran daha dinamik unsurlardır. 31-40 yaş aralığındaki personelin sayısı da askerî manada deneyimin tatbiki, 41-50 yaş aralığı ise umumiyetle yöneticilik ya da tecrübe vasfına haiz olduklarına kanaat getirmeyi sağlayabilmektedir. 50 yaş üstü personel ise kalede yoğun bir şekilde istihdam edilmemiştir. Bunların fiziki yetersizlikleri dikkate alınırsa, topçu, süvari ve yardımcı birlikler içinde pratikte iş görebilirliklerine mesafeli yaklaşıldığını da anımsatabilmektedir. Nihayetinde kalede mevcut bireylerin yaş istatistikleri dikkate alındığında, 15 yaş altı ve 50 yaş üzeri personelin azınlıkta kaldığı rahatlıkla müşahade edilebilmektedir. Ancak 15-35 yaş aralığındaki sayısal çoğunluk, resmî evrakların sunduğu veriler ölçeğinde bir hakikattir. Bu manada genç, aktif, güçlü ve deneyimleri dikkate alındığında, savaşlarda sonuçları tartışılır olsa da Osmanlı kalelerinde istihdam edilen personelin omurgasını oluşturmaktadır. Bu sebeple kaleler için asker alımlarında, savaşlarda olabildiğince aktif, barış zamanlarda ise askerî manada dinamik olmalarına dikkat edildiği ifade edilebilir. Dolayısıyla bu çalışmada sunulan verilerden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlılar, XVIII. yüzyıl özelinde ihtiyaca binaen kalelerde istihdamı mevzubahis olan personelin tertip ve toplanmasında, 15-35 yaş aralığına bilhassa odaklandığı zikredilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Historical sources from the early 18th century point to the large structure of the Ottoman central and provincial armies. The majority of both central and provincial elements were generally assigned to fortresses in the frontier regions starting from the 18th century. This assignment was a temporary deployment for elements such as the Janissaries, artillery, cebeci, and other regimental units, with a rotation system within a single fortress. However, their duties were performed in frontier regions, and their posts would change according to need. Soldiers employed as guards in the fortresses from both central and provincial forces were generally distinguished as “local servants” and “Kapıkulu Corps.” Their records were kept in separate ledgers, unrelated to one another. Apart from the central army units, the local soldiers stationed in the border fortresses corresponded to various cavalry and infantry units. These soldiers were recruited from the city in which the fortress was located or from nearby regions. The method used in the Ottoman military system for their recruitment was the selection of those who were “capable of bearing arms and fit for war.” While the central army personnel were employed on a rotating and temporary basis, the local military personnel were permanently assigned to the fortresses, and they were required to reside at the fortress they were assigned to.

Unfortunately, there is no specific study in the literature regarding the average ages of the soldiers stationed in the aforementioned fortresses. Data regarding the ages of military personnel is generally presented as supplementary information under various subject headings. In these sub-data, the content related to the soldiers' ages mainly includes information on the application of the *pençik* and *devshirme* systems in the early periods. Following the abolition of the Janissary Corps in 1826, various regulations were applied and modified intermittently, starting with the newly established *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye* (Victorious Soldiers of Muhammad) army. The regulation organized for this new army specified that recruits should be selected from young men between the ages of 15 and 30 who were physically fit. However, it was also allowed to recruit individuals up to the age of 40.

In 1834, compared to European examples, it was accepted to recruit young men between the ages of 23 and 30, provided they were in good health. Recruitment regulations were reorganized in accordance with the laws and regulations that came into effect following the declaration of the Tanzimat Edict (1839). In general, the recruitment system for the army, which would include active-duty, reserve, and conscript soldiers, was structured to determine how many soldiers would be recruited from each region, their service duration, and the age range for recruitment. Consequently, the 1846 regulations emphasized that military service would be mandatory for a period of 5 years for individuals aged 20-30. It was also decided that reserve soldiers would be selected through a lottery between the ages of 23 and 32. Similar regulations with some modifications were implemented through laws in 1869, 1870, 1886, and 1909.

As mentioned earlier, in the early periods, the Ottoman recruitment system generally applied the *pençik* and *devshirme* systems to select soldiers for the Janissary Corps. For the *devshirme* system, individuals between the ages of 14 and 18 were preferred, although recruitment could start as early as 7 or 8 years old. The age criterion for recruitment to the corps, according to the regulations, was generally

between 18 and 20 years old. Based on this information, the details regarding the ages of soldiers employed in the Ottoman army remain limited. When age is a key factor, the units most directly associated with it were generally the central army elements before 1826. Although considerable studies on Ottoman fortresses have been conducted in recent years, there is no scientific study that addresses the average age of the fortress soldiers, or local personnel, within the provincial forces. Specifically, discussing the average age of the standing soldiers based on data would express the arithmetic average of the personnel's ages in a military unit of the Ottoman army. The resulting information is important not only because it offers insights into the general age profile but also because it reflects the physical endurance or experience level of the military force. In this sense, it can contribute to an evaluation of whether the fortress personnel had an experienced and dynamic structure. Therefore, the data on the average age of the fortress soldiers presented in this study is based on the example of the Izmail fortress, one of the most strategic and fortified Ottoman fortifications along the Danube. The two ledgers containing the records of the Izmail fortress soldiers, identified from the Ottoman archives, form the core of this study. These ledgers contain information about the local soldiers who were assigned to the fortress, those who left their duties, and those who passed away. The most distinguishing features of these two ledgers, compared to other records, are that they are both detailed roster books and show the ages of the personnel.

The age statistics, distribution, and numerical weight of the standing fortress soldiers before the 19th century remain scientifically unclear. Therefore, this study presents age statistics on the local soldiers of the Izmail Fortress. The two ledgers containing the records of the local soldiers, which are unique in nature and rarely encountered, have been examined in our Ottoman study. Transforming the age statistics of the personnel serving in frontier fortresses into data will contribute to military history research in this regard. The process of extracting the ages of the fortress soldiers from these two rosters, grouping them into specific age ranges, determining their numerical weight, analyzing their distributions from 1796 to 1803, and processing them separately for each unit to convert them into quantitative data, has been adopted as the methodology of this study. In this sense, before 1826, it is aimed to contribute to military history research by providing significant data on the ages of the standing soldiers in the fortresses under Ottoman administration.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Defteri Büyük Kale Defterleri (D.BKL.d.), 32698, 32721, 32340.

Kaynak Eserler

Agoston, Gabor: *Savaş ve Serhad*, (Çev: Kahraman Şakul), İstanbul: Timaş Yay., 2013.

Aksan, Virginia H.: "Osmanlı Bağlamında Savaşçı Nüfusların Seferberliği, 1700-1850)", *Askerlik İş: Askerî İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi, 1500-2000*, (Derleyen: Erik Jan Zürcher), İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 321-340.

Anonim *Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, (Haz: Abdülkadir Özcan), Ankara: TTK, 2000.

Ayaydın, Rıdvan: *Osmanlı Devleti'nde Askerî Yükümlülükler ve Muafiyet (1826-1914)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

- Aydüz, Salim: "Humbaracı Mustafa b. Hayreddin ve Osmanlılar'da Özel Humbara İmali", 4. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri, 2016, s. 707-718.
- Aydın, Faruk: *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeratma Kanunları (1839-1914)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.
- Çadircı, Musa: *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Askerlik*, İstanbul: İmge Kitabevi, 2008.
- Dündar, Abdulkadir: *Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII. ve XIX. Yüzyıl)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi, 2000.
- Emecen, Feridun: "İsmâil", *DİA*, C. XXIII., 2001, s. 82-84.
- Engin, Hakan: *Teşkilat, Tahkimat ve Mâli Yapısıyla Osmanlılarda Serhaddin Muhafazası*, İstanbul: Kitabevi, 2024.
- Engin, Hakan: "Osmanlı Kalelerinin İdaresi: Dizdarlardan Muhafız Paşalara İbrail Kalesi Tatbiki", *Near East Historical Review (NEHR)*, 12/3, Temmuz 2022, s. 209-238.
- Gülay, Yılmaz: "Becoming a Devşirme: The Training of Conscripted Children in the Ottoman Empire," in *Children in Slavery Through the Ages*, ed: Gwyn Campbell, Suzanne Miers, and Joseph C. Miller, Ohio 2009, s. 119-135,
- Gülay, Yılmaz: "Son Kalan Eşkal Defterlerine Göre Devşirmeliğin Bilinmeyenleri", *Atlas Tarih*, Nisan 2014, s. 36-43.
- Halaçoğlu, Ahmet: "Humbaracı", *DİA*, C. XVIII., 1998, s. 349-350
- İsmail Şehri ve Kaleleri (XVI-XIX. Yüzyılların Belgelerinde), (Haz. Mehmet Tütüncü-Andrew Krasnozhan), Odessa 2019.
- Kılıç, Orhan: "Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevacib Defterleri", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezî Dergisi)*, 2012, s. 87-128.
- Kılıçarslan, Yasemin: "Cebeci", *DİA*, C. VII., 1993, s. 182-183.
- Küçük, Cevdet: "Bina Eminliği", *DİA*, C. VI., 1992, s. 179.
- Lee, Younghee: *Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi (Fatih Dönemi'nde Vezir-i Azamlar ve Zağanos Paşa)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020.
- Mahmud Şevket Paşa: *Osmanlı Teşkilât ve Kıyafet-i Askeriyesi*, Ankara: TTK, 2010.
- Miralay Ahmet Muhtar: *Osmanlı Topçuları*, (Haz: Ahmet Köç), İstanbul: İdeal Kültür&Yayıncılık, 2013.
- Özcan, Abdülkadir: "Devşirme", *DİA*, C. IX., 1994, s. 254-257.
- Özcan, Abdülkadir: "Serhad Kulu", *DİA*, C. XXXVI., 2009, s. 560-561.
- Özvar, Erol: "Osmanlı Devleti'nin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler*, C. I, (Haz: Mehmet Genç-Erol Özvar), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezî, İstanbul 2006, s. 232-233.
- Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1971.
- Pul, Ayşe: "Yeniçeri Teşkilatına Dair Bir Risale", *Belleten*, C. 84, S. 301, Aralık 2020, s. 983-1044.
- Sertoğlu, Midhat: *Osmanlı Tarih Lûgatı*, ikinci baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986.
- Şenyurt, Oya: "Geç Osmanlı İnşaat Ortamında Binâ Eminliği", *METU, JFA*, 2008/2 (25: 2), s. 151-169.
- Tabakoğlu, Ahmet: *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.
- Tunalı, Ayten Can: *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

- Turan, Şerafettin: Osmanlı Teşkilatı'nda Hassa Mimarları, Şerafettin, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara 1964, s. 157-202.
- Uğur, Ahmet: “Kavânîn-i Yeniçeriyân'a Göre Yeniçeri Temini ve İlk Uygulamalar”, *Anasay*, 26, 2023, s. 97-121.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, C. I, Ankara: TTK, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı : *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, C. II, Ankara: TTK, 1988.
- Veinstein, Gilles: “Osmanlı Yeniçeri Üzerine”, *Askerlik “İşi” Askerî İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi, 1500-2000*, (Derleyen: Erik Jan Zürcher), İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 113-130.
- Yaramış, Ahmet: “Osmanlı Ordusunda Çocuk Askerler Meselesi (Talimhane-i Sıbyan)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, S. I, s. 54-56.
- Zürcher, Erik Jan: *Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, (Çev: Ergun Aydınoglu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Zürcher, Erik Jan: “Askere Alımlarda ve Askerî İstihdamda Dünyadaki Değişimi Anlamak”, *Askerlik “İşi” Askerî İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi, 1500-2000*, (Derleyen: Erik Jan Zürcher), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 11-40.